

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ

Кафедра соціальних комунікацій та інформаційної діяльності

Кваліфікаційна робота магістра

на тему «Наративні стратегії документального контенту в сучасному
інформаційному просторі»

Виконав: студент 2 курсу магістратури,

Групи: 8.0611-ж-з

спеціальності 061 «Журналістика»

(освітня програма «Журналістика»)

Тройно М.Р.

Керівник: доц., д. соц. ком.,

Ковпак В.А.

Рецензент:

Запоріжжя – 2022

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет журналістики
Кафедра журналістики
Освітній ступінь «магістр»
Спеціальність 061 – «Журналістика»
Освітньо-професійна програма «Журналістика»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальних
комунікацій
та інформаційної діяльності
Березенко В.В.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Тройну Микиті Романовичу**

1. Тема роботи – «Наративні стратегії документального контенту в сучасному інформаційному просторі» («Narrative strategies of documentary content in the modern information space»), керівник роботи – Ковпак Вікторія Анатоліївна, доц., канд. філол. наук, затверджено наказом ЗНУ від 29.06.22 номер 743-с
2. Строк подання студентом роботи – 12.12.22
3. Вихідні дані до роботи – праці таких дослідників: Єрмоленко В., Єфіменко Г., Ілляк О., Ковпак В., Кодельник А., Копійка В., Корнійчук Ю., Ожеван М., Петренко Г. та ін.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) вивчити визначення поняття «наративні стратегії», «наративне регулювання» в журналістиці; 2) дослідити методи впливу на аудиторію за

допомогою документального контенту; 3) проаналізувати та порівняти обрані документальні фільми в російському та українському інформаційному просторі на предмет наявності в них наративних конструкцій.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Ковпак В. А., доцент	10.05.22	15.09.22
1 розділ	Ковпак В. А., доцент	10.05.22	17.10.22
2 розділ	Ковпак В. А., доцент	10.05.22	03.11.22
Висновки	Ковпак В. А., доцент	10.05.22	28.11.22

6. Дата видачі завдання – 10.05.22

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначити мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Написати попередній варіант вступу і змісту.	10.05.22	Виконано
2.	Підібрати наукову літературу, визначити емпіричні джерела.	15.06.22	Виконано
3.	Написання вступу і змісту	15.09.22	Виконано
4.	Написання розділу 1	17.10.22	Виконано
5.	Написання розділу 2	03.11.22	Виконано
7.	Пройти попередній захист на кафедрі	07.11.22	Виконано
8.	Виправити недоліки, сформулювати висновки, оформити додатки.	28.11.22	Виконано
9.	Здати роботу на нормоконтроль, пройти рецензування.	09.12.22	

Студент _____ М. Р. Тройно

Керівник роботи _____ В. А. Ковпак

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Т.В. Іванюха

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 65 стор., 44 джерела.

Мета: проаналізувати наративні конструкції українського документального контенту, як інструмент наративного регулювання в інформаційному просторі (як засіб контрпропаганди російському документальному контенту).

Завдання:

- вивчити визначення поняття «наративні стратегії», «наративне регулювання» в журналістиці
- розглянути класифікацію наративних конструкцій;
- дослідити методи впливу на аудиторію за допомогою документального контенту;
- визначити переваги та недоліки використання наративних конструкцій в документалістиці;
- проаналізувати та порівняти обрані документальні фільми в російському та українському інформаційному просторі на предмет наявності в них наративних конструкцій.

Об'єкт: документальний контент українського та російського інформаційного простору (зокрема, документальний фільм «Донбасский дневник. Как я побывал на войне», документальний фільм RT «Майдан: Поворот на войну», документальний фільм «Маріуполь: Хроніки пекла», аналітично-документальний цикл відео «Кінець російської аргументації»).

Предмет: наративні стратегії українського та російського документального контенту під час повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Отримані результати: досліджено теоретичні засади вивчення явища наративних стратегій та їх інтеграція в документальний контент. Розглянуто приклади використання наративних стратегій в документальних фільмах від телеканалу RT та YouTube каналу «Стас ай как просто». Визначено роль наративних стратегій в діяльності сучасних журналістів-документалістів та особливості їх використання в українських та російських документальних фільмах.

Ключові слова: наративні стратегії, документалістика, праймінг, фреймінг, пропаганда, наративне регулювання.

ЗМІСТ

Завдання.....	2
Реферат.....	4
Вступ.....	7
Розділ 1. Стратегічні нарративи в російсько-українській інформаційній війні.....	11
1.1. Дезінформаційні нарративи в українському інформаційному полі (досвід 2014-2021 років): технології, інтерпретаційний потенціал.....	11
1.2. Наративні технології дискредитації іміджу України в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну	33
Розділ 2. Наративні стратегії в документальному кінотексті як інструменти «битви нарративів» російської пропаганди та українського досвіду.....	41
2.1 Особливості наративних стратегій в російському документальному контенті на телебаченні та медіа-платформі YouTube під час повномасштабного вторгнення.....	41
2.2 Наративні стратегії, як засіб контр-пропаганди в українському документальному контенті під час повномасштабного вторгнення.....	61
Висновки.....	69
Список використаних джерел.....	72
Summary.....	79

ВСТУП

За останні сто років журналістика, як засіб впливу на соціум, постійно зазнавала суттєвих змін. І мова зараз йде, навіть, не про форму відтворення інформації та донесення її до реципієнта, а про більш глибокий і складний механізм впливу на людську свідомість. Сьогодні вже недостатньо поставити гучний ретранслятор на центральній площі, який 24/7 буде декларувати заздальгідь прописаний групою політтехнологів скрипт. Звісно, якщо не рахувати поодинокі випадки на кшталт геноциду в Руанді. Але у більшості своїй, такий метод пропаганди “в лоб” втратив свою актуальність, ще під час другої світової війни.

Час йшов, і вульгарні ідеологічні спічі потроху почали еволюціонувати. Наступним кроком стали політичні ток-шоу, відкриті дебати та інші схожі за змістом засоби залучення пересічних громадян до політичного життя країни. Таким чином понад-мета цього підприємства жодним чином не змінилась, але в цей же час вона набула глибини та багат шаровості. З’явився простір для дискурсу, і слово “політика” перестало лякати пересічного громадянина. Але з великою силою приходить і велика відповідальність. А тому зі збільшенням активної політ-грамотної аудиторії, доводиться модернізувати і засоби впливу на цю саму аудиторію.

Таким чином з’являється певний інструментарій, направлений на те щоб вже добре відомі нам старі наративи, були загорнуті в більш сучасну, та даруючу фальшиве відчуття свободи вибору, оболонку. Адже найсильнішою є думка, до якої ти приходиш самостійно, не дивлячись на те, що шлях до твого висновку тобі намалювали пунктирною лінією. Наративні конструкції, а саме agenda-setting (англ.- Порядок денний), фреймінг, праймінг та процес культивуації, якраз і є цією пунктирною лінією, яку люб’язно проводять

журналісти, редактори, власники ЗМІ та інші люди, які причетні до процесу публікації контенту. Саме за допомогою цих психологічних інструментів, і сьогодні здійснюється вплив на людську свідомість. Причому, поле цього впливу починається з вибору прального порошку, і закінчується виправданням військових злочинів, через призму перемог 100-річної давнини.

Але не дивлячись на високу ефективність наративних конструкцій, сама форма контенту залишається не менш важливою складовою успішної маніпуляції. І на цьому полі одну з лідуючих позицій за ступенем залучення, зараз займає документальне кіно. Адже це дійсно універсальний жанр подачі інформації серед молодших поколінь. Навіщо окремо шукати тематичну літературу, передивлятися сотні статей, слухати експертів, якщо вже є один структурований та зручно систематизований матеріал, який буде набагато легше сприймати.

Саме тому в умовах інформаційно-когнітивної війни документальне кіно є серйозним джерелом як конструктивних, так і деструктивних наративів, адже їхня фактологічна база несе прагматичний потенціал для аргументації глядачів. Вони набирають мільйони переглядів на різних платформах, формують серед населення фрейми щодо актуальних подій. Тому, попри поширеність наративних конструкцій в документалістиці як в російському, так і в українському інформаційному просторі, вивчення цього явища в журналістському полі потребує систематизації та узагальнення, чим і зумовлена *актуальність* кваліфікаційної роботи магістра.

Мета дипломної роботи – проаналізувати наративні констркції українського документального контенту, як інструмент наративного регулювання в інформаційному просторі (як засіб контрпропаганди ройсійському документальному контенту).

У зв'язку з поставленою метою необхідно вирішити такі завдання:

- 1) вивчити визначення поняття «нарративні стратегії», «нарративне регулювання» в журналістиці;
- 2) розглянути класифікацію нарративних конструкцій;
- 3) дослідити методи впливу на аудиторію за допомогою документального контенту;
- 4) визначити переваги та недоліки використання нарративних конструкцій в документалістиці;
- 5) проаналізувати та порівняти обрані документальні фільми в російському та українському інформаційному просторі на предмет наявності в них нарративних конструкцій;

Термін дослідження – лютий 2022 р. – поточний час.

Об'єкт дослідження – Документальний контент українського та російського інформаційного простору (зокрема, документальний фільм «Донбасский дневник. Как я побывал на войне», документальний фільм RT «Майдан: Поворот на войну», документальний фільм «Маріуполь: Хроніки пекла», аналітично-документальний цикл відео «Кінець російської аргументації»).

Предмет дослідження –нарративні стратегії українського та російського документального контенту під час повномасштабного вторгнення росії в Україну.

При написанні кваліфікаційної роботи магістра використані такі *методи дослідження*: компаративний аналіз (порівняння нарративних конструкцій документального контенту російського та українського інформаційного простору), класифікація (види нарративних конструкцій), дискурс-аналіз (аналіз контенту з урахуванням історико-політичних та соціальних обставин), системний підхід (з урахуванням особливостей

медіаландшафту російського пропагандистського та українського інформаційного простору), синхронічний метод (акцентуація на умовах повномасштабного вторгнення).

Методологічну і теоретичну основу дослідження складають праці таких вчених: Балюк В., Галушко К., Гоменюк І., Гречка С., Грицак Я., Громенко С., Дорошко М., Єрмоленко В., Єфіменко Г., Ілляк О., Ковпак В., Кодельник А., Копійка В., Корнійчук Ю., Ожеван М., Петренко Г., Хардель Р. та інших.

Результати дослідження можуть бути використані під час підготовки до практичних та семінарських занять на факультеті журналістики та у практичній діяльності журналістів.

Науковою новизною є те, що узагальнено теоретичний та практичний досвід вивчення наративних конструкцій в документальному кіно, як явища сучасної журналістики на прикладі їх використання в російській та українській документалістиці.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, теоретичного та практичного розділу, висновків та списку використаних джерел. Основний обсяг роботи – 65 сторінок. Список використаних джерел містить 44 найменування.

РОЗДІЛ 1

СТРАТЕГІЧНІ НАРАТИВИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

1.1 Дезінформаційні наративи в українському інформаційному полі (досвід 2014 - 2021 років): технології, інтерпретаційний потенціал

«Бажання впливати на маси, зокрема через пропаганду та дезінформацію не є новим явищем, однак із розвитком технологій кидає демократичному світові нові та складні виклики. Україна потерпає від гібридної агресії Росії, тому моніторинг українського інформаційного середовища, розуміння гравців, що намагаються формувати порядок денний, та відстежування реакції громадян є вирішальними на шляху до реформ та розбудови демократичного суспільства» [7].

Створення й розповсюдження «стратегічних наративів» перетворилися нині на засадничий різновид «стратегічних комунікацій», які застосовуються в політиці та бізнесі й, звичайно, – в інформаційно-психологічних війнах та спеціальних операціях. Про ситуацію у південно-східних регіонах України на момент 2016-го року журналістами «Детектора медіа» було проведено розслідування, провідною метою якого було довести, що вже протягом тривалого періоду часу Україна бореться з російською та проросійською інформаційною агресією. «Незаконна окупація Криму та військова агресія на Донбасі вважаються прикладами подій, що відбулися за підтримки масштабних дезінформаційних кампаній. Регіони південної та східної України межують з окупованим Кримським півостровом з одного боку та з лінією розмежування — з іншого» [1].

«З точки зору ворожих інформаційних операцій, цей регіон може ставати ціллю прямих дезінформаційних кампаній, організованих Росією та її

агентами в Україні. Такі кампанії сприяють формуванню та підтримці проросійського, антиукраїнського електорату, яким Росія маніпулює з метою реалізації своїх планів з підриву незалежності та демократичних прагнень України» [7].

На думку Миколи Ожевана, «стратегічними нарративами (лат. *narrare* – оповідати) у політичному сенсі є засоби, до яких вдаються політичні актори, щоб сконструювати смисли та значення «великої політики» – як внутрішньої, так і зовнішньої, як державної, так і корпоративної, громадської тощо. Цінність подібних нарративів полягає у їх спроможності до більш-менш безконфліктного розповсюдження. А отже, вони організовують поведінку політичних акторів на засадах відданості певним ціннісним системам, що утворюють «тіло» того чи іншого нарративу. Таким чином, саме стратегічні нарративи є тими інструментами, за допомоги яких національні держави, корпорації, громадські та партійні структури тощо артикулюють свої інтереси, цінності та аспірації» [2, с. 18].

Наративні стратегії – явище, яке вже міцно закріпилось у сучасній журналістиці. Дезінформуючи ворожі нарративи прощтовхувались в українському інформаційному просторі далеко не останні 9 місяців, і навіть не останні 8 років. Багато українських дослідників, зокрема Ю. В. Опалько, вважають, що «інформаційна агресія розпочалася задовго до лютого 2014 р., коли російське вторгнення перейшло від латентної до відкритої фази. Інформаційні впливи антиукраїнської спрямованості здійснювалися з боку РФ від самого проголошення незалежності України у 1991 р.» [14].

«Сьогодні, після кількох років явної агресії, можна стверджувати, що інформаційна складова російськоукраїнського конфлікту не обмежується лише географічною територією конфлікту, а носить, з одного боку,

міжнародний характер за охопленням, а з іншого – є диференційованою за змістом» [9].

Найбільш розповсюджене тлумачення «нарративних стратегій» запропонував історик С. Ковалів: «Кожний базовий бойовий нарратив має свою концепцію представлення, на основі якої створюється відповідний контент (меми, інфографіка, тексти, відео, фото). У нарративістиці така концепція визначається як «нарративна стратегія», вона являє собою «сукупність оповідних (розповідних) процедур чи засобів, що використовуються, задля досягнення очікуваної мети при репрезентації нарративу» [11].

«Переважаючий напрям світового культурно-інформаційного розвитку у певній сфері (політичній, економічній, науковій, медійній тощо), характерний для певного періоду часу, формується за посередництва нарративів за допомоги панівних медіа (mainstream media – MSM), які використовують передусім нарративи для реалізації: (а) фреймінгу (framing) ; (б) праймінгу (priming) – «окреслення пріоритетів»; (в) встановлення «порядку денного» (agenda setting)» [2, с. 19].

За визначенням Миколи Ожевана, «фреймінг (від англ. frame – «рамка») – це комунікативна стратегія, спрямована на організацію контенту новинного повідомлення шляхом «вставляння» його в «рамочку», тобто в контекст певного нарративу для окреслення параметрів «правильного» сприймання новини масовою аудиторією» [2, с. 19].

В той час, як «праймінг – це комунікативна стратегія, розроблена психологами-біхевіористами, що має на меті зумисну активацію у цільовій аудиторії певних знань та навичок поведінки для маніпулятивного нав'язування цій аудиторії наперед визначених сценаріїв сприйняття та прийняття рішень. Технологічно це зводиться до застосування «праймів» –

цільових стимулів, що мають викликати у певної аудиторії потрібну реакцію у відповідь на певне «подразнення». Тут доречно провести аналогію з павловським умовним рефлексом, коли у відповідь на дзвіночок (або інший умовний сигнал) у собаки починається виділення слини, тощо. Саме праймінг використовується «спіндокторами» з метою «спін-контролю», тобто «лікування» поганих новин, яке полягає у маніпулятивному керуванні очікуваннями цільової аудиторії» [2, с. 19].

Щодо встановлення «порядку денного», то у визначенні Галини Д'якової він зводиться до «контролю публічного сприймання певної реальності (політичної, економічної, фінансової тощо) шляхом віднаходження та підтримання певного компромісу між «справжньою» й «медійною» реальностями. Ті соціальні групи, які контролюють інформаційні ЗМІ, вирішують, що має повідомлятися публіці, а що замовчуватися, як (у якій формі) повідомлятися або замовчуватися. Саме ці стратегічні, тактичні або оперативні підходи на певний момент стають «порядком денним» для новинних ЗМІ. У процесі реалізації «порядку денного» формується високого рівня відповідність між тим, якої уваги надають певні медіа певній проблематиці, і тим, якої важливості цій проблематиці надає публіка (цільова аудиторія ЗМІ), яка отримує інформацію про події з новинних ЗМІ» [3].

«Коли ЗМІ методично й послідовно звертаються до висвітлення одних і тих самих подій та проблем, вони починають сприйматися цільовою аудиторією як найважливіші й такі, що справді заслуговують на увагу. У свідомості аудиторії формується домінанта щодо певної проблемної зони за рахунок інших зон, від яких увага аудиторії відволікається. Відтак формується відповідний «порядок денний», тобто стійкі уявлення про те, що наразі є важливим, а що «не важливим» і чому слід надавати особливої уваги саме цим подіям, фактам, персоналіям тощо, а не іншим» [3].

За результатами дослідження «Детектор Медіа» вийшло, що «Україна — недодержава» — найпоширеніший наратив проросійських пропагандистів. Саме навколо цього наративу формувалися інші наративи та меседжі, що підсилюють та доповнюють основний.

На національному рівні цей наратив переважає на каналах «групи Медведчука». Традиційно для наративу «недодержави» за основу для повідомлень часто перекручуються чи тенденційно добираються справжні новини або думки.

Для більш яскравого прикладу видання приводить новину «Страна.іа» про підвищення цін на комунальні послуги. В заголовку журналіст пише «підвищення всіх комунальних тарифів усе-таки неминуче», тимчасом як автор допису, що став основою цього матеріалу, написав дещо інше: є тенденція до підняття тарифів, однак «ніякого такого загального підвищення саме 01.10.2020 не буде» [1].

Роберт Райх, зокрема, виокремлює такі характерні для соціуму чотири універсальні наративи, які можуть використовуватися в релігії, політиці, економіці, бізнесі, міжособистих стосунках тощо:

- 1) «переможна особистість» (the triumphant individual);
- 2) «співдружність доброзичливих однодумців» (the benevolent communit);
- 3) «варвари біля воріт» (mob at the gates);
- 4) «зіпсований представник істеблішменту» (the rot at the top; укр. — риба з голови гниє).

«Йдеться про суто популістський дискурс щодо ворожості політичних еліт народу. Цільовим призначенням перших двох наративів («переможна особистість»; «співдружність доброзичливих однодумців») є обнадіювати,

тоді як призначенням двох наступних наративів є залякування або груп людей (цільових аудиторій) або окремо взятих індивідів» [4].

Чудовим прикладом стратегії залякування є матеріал регіонального ЗМІ міста Лисичанськ: «Безробіття зростає, підприємства закриваються, а ось нові робочі місця створювати уряд не поспішає» та «Як видно, підтримку та розвиток вітчизняного бізнесу та промисловості [...] нинішній уряд розглядати відмовляється. Заздалегідь попереджаючи українців про те, що їх просто кинуть напризволяще. Зеленського не те що не бояться — його відверто зневажають, а з недавніх пір регіони один за одним входять у відкриту конфронтацію з главою держави... Для Києва взагалі тривожний дзвіночок, що публічне протистояння місцевих чиновників із президентом стало популярним виборчим трендом». Також на місцях цей наратив поширювали сторінки в соціальних мережах, близькі до тамтешніх політиків, зокрема кандидатів на місцевих виборах 2020 року [1].

Також сюди ж можна виокремити загальний наратив «Україна не має власної історії». «Лише за травень 2020 року у фейсбук-спільнотах південних і східних областей понад 470 разів поширювали повідомлення зі змістом «Україна перекручує історію». Сплеск маніпуляцій на історичну тему відбувся 9 травня, коли (про)російські сили поширювали меседжі про «можем повторить» чи «на Берлін». У привітаннях місцевих осередків «ОПЗЖ» з 9 травня повторюються тези про нібито заборону святкування Дня Перемоги» [1].

У 2019-му році «Інтерньюз-Україна» оприлюднили дослідження, засноване на 850 тис. публікаціях з «ВК» та 16 тис. постів з Фейсбуку для аналізу російських наративів. Окрім структуризації та систематизації цих наративів, дослідники також співпрацювали з українськими істориками. Таким чином їм вдалось в одній роботі поєднати найпоширеніші російські

наративи та паралельно отримати відповідь від кваліфікованих істориків на ці ж самі наративи.

Першим наративом у їх публікації став «тейк» «Україна - це невдала тінь Росії». «У цьому наративі російська історична пропаганда стверджує, що Україна – «окраїна» Росії, звідки, мовляв, походить назва країни; що саме Росія – наступниця Русі; і що українська церква не має підстав для незалежності. Історики дають детальний аналіз топоніму «Україна», його зв'язку з поняттями «краю» та «країни»; стверджують, що топонім «Україна» вживається з XII століття, ще до входження у вжиток серед східних слов'ян поняття «Росія». Первинний сенс слова «Україна» ближчий до слова «країна», ніж «окраїна»» [6].

Наступною вони винесли думку, що «Україна це штучний проект Заходу». «У цьому наративі російська пропаганда стверджує, що Україна – це «вигадана» держава, що це «проект» західних країн, націлений на послаблення Росії. Стверджується, що «Україну придумали поляки та австрійці», що «українську мову створили штучно», і що «Україна відібрала чужі землі». Українські історики у відповідь вказують на те, що будь-яка держава – «проект», бо вона продукт колективної уяви та збігу різних чинників. Сама Росія – також «проект», і навіть пізніший: якщо політичний «проект» Україна формується в середині XVII столітті з повстанням Хмельницького, то політичний «проект» Росія формується наприкінці XVII – початку XVIII століття, у часи Петра I» [6].

Третім за популярністю наративом у соціальних мережах став «Крим, Донбас і південний Схід України – це Росія». «Автор стверджує, що у цьому наративі російська історична пропаганда розвиває свої улюблені тези: мовляв, Крим і Донбас завжди були російськими, а південний схід України – це насправді «Новоросія». У відповідь українські історики стверджують, що

лише протягом 5,6% своєї писемної історії Крим належав Росії (11,4% – Кримському ханату); росіяни становили відносну більшість у Криму лише 4% його писемної історії, а абсолютну більшість – лише 2,5%. Донбас же традиційно мав регіональну ідентичність, хоч, знову ж таки, більшість населення, принаймні на сільських територіях, становили і становлять українці. Міт про «Новоросію» пов'язаний з історією колонізації Причорномор'я і Приазов'я Російською імперією у XVIII столітті; але головною рушійною силою цієї колонізації були українські селяни, а не росіяни» [6].

Наступною але не менш важливою маніпулятивною тезою є «Усі українські націоналісти були фашистами». Це одна з найважливіших тез російської історичної пропаганди. Її суть – усі націоналісти 1930-х – 1940-х років були «фашистами», усі були «слугами» в Гітлера. Також стверджують, що гасло «Слава Україні» - калька з нацистського «Гайль Гітлер».

«За аргументами українських істориків, питання про близькість українського інтегрального націоналізму 1930-х років до тогочасного фашизму досі дискусійне і стосується різновидів націоналізмів 1930-х – 1940-х років. Що ж до колаборації українських націоналістів з нацизмом та участі в нацистських злочинах – то деякі епізоди, які розкручує російська пропаганда, давно спростовані, деякі спростовані нещодавно. Важливо, що, згідно з рішенням Нюрнберзького трибуналу, ані ОУН, ані УПА не були визнані злочинними організаціями. Українські історики наголошують, що нацисти не були зацікавлені в українському незалежницькому рухові, а тому лідери українських націоналістів швидко опинилися за ґратами. Але важливий висновок полягає також у тому, що відкриття українських архівів завдяки декомунізації може уможливити ретельніші дослідження про участь чи неучасть українських націоналістів у нацистських злочинах. Що ж до

гасла «Слава Україні», то воно з'явилося ще в період незалежності 1917 – 1921 років, а коріння його сягає XIX століття, творів Шевченка» [6].

«Всі ці наративи утворюють мозаїку того, що в цій книжці автори називають «російською історичною пропагандою». Вона не завжди суто «дезінформація», не завжди «фейкові новини», це значно більше і значно складніше. Вона використовує суміш фактів і вигадок, знань і маніпуляцій. У новому її вигляді це спроба утвердити свій наратив і знецінити наратив опонента, за допомогою спрощених і однозначних тез, часто підкріплених сильними емоціями. Так Росія проводить «ре-візію історії», тобто насаджує свою візію, яка ґрунтується на повному запереченні українських і, ширше, європейських спроб показати складність історичних процесів» [8].

Різноманітні варіації та інтерпретації наративів з цього переліку, фігурують в українському інформаційному просторі ще з 2013-го року. І впродовж наступних 8 років, вони дедалі сильніше просочувалися і закріплювалися в українській свідомості.

У своїй статті Станіслав Гречка узагальнив та систематизував 11 найбільш поширених наративів російської пропаганди на момент вже 2021-го року:

1) «Україна – штучно сформований державний конструкт, на території якого існують соціальні групи, що мають різні цінності, ідентичність і мову».

2) «Україна – країна під зовнішнім управлінням Заходу».

3) «Західні партнери перестали підтримувати Україну».

4) «Українська держава перебуває в гострій кризі».

5) «Українська економіка на межі краху».

6) «Україна залежна від Міжнародного валютного фонду».

7) «Українська економіка не може існувати без торговельно-економічних зв'язків із Російською Федерацією».

8) «Іноземні компанії виводять капітал з України».

9) «В Україні розквітає правий радикалізм, який влада і правоохоронні органи не здатні контролювати».

10) «В Україні панує диктатура, це антидемократична європейська країна, де влада обмежує права і свободи громадян».

11) «В Україні – громадянська війна» [3].

Варто зазначити, що представлені вище суб-наративи є універсальними й використовуються російською пропагандою на всьому пострадянському просторі. Їх можна визначити як основні напрямки реалізації наративної стратегії «ностальгії за СРСР», що використовується російською ідеологічною машиною сьогодні [3].

Про мету та причини виникнення цих наративів історик М. Гордієнко висловила так: «Від початку Революції Гідності проти української нації триває гібридна експансія, первинним етапом якої є завоювання свідомості наших громадян шляхом навіювання імперських наративів про «слов'янську єдність», «історичну спільність», «релігійну й культурну ідентичність», «братський народ» тощо. Метою цієї сугестії є тотальне зомбування мізків якомога ширших верств спільноти, щоб Україна змінила свій європейський вибір і повернулася в неоімперську орбіту Москви» [10].

«Концептуальний тренд кремлівської пропаганди зосереджений в аксіологічній площині. Московські стратеги поспішно продукують фейкові аргументи щодо кризи західного ліберально-демократичного устрою, аморального способу життя в умовах плюралізму, індивідуальний паразитизм європейської спільноти, соціальний хаос, який ніби детермінує свобода, аномалії приватної власності, згубні прояви ринку тощо» [10].

Чому саме супернарратив ностальгії за часами СРСР був обраний як магістральний для зовнішньої та передусім внутрішньої політики РФ за часів В.Путіна, у своїй роботі пояснює Олександр Курбан. «У 2000р., за результатами низки соціологічних досліджень, було зафіксовано абсолютний максимум ностальгічних настроїв у росіян із цього приводу — 75%. Це був початок президентства В.Путіна, і ці показники значною мірою відобразилися в його основних тезах, із якими він ішов до свого виборця. То були часи максимального піке російської економіки, внутрішньої дестабілізації (війна в Чечні, регіональний сепаратизм і слабкість місцевої влади) та зовнішньополітичної слабкої позиції (залежність від західних країн). Російське суспільство ностальгувало за часами радянської стабільності та прагнуло реваншу у вигляді повернення двополярного світового устрою в геополітичному контексті» [12].

В довершення цієї думки Курбан О. розтлумачує, за допомогою яких методів та шляхів відбувається це просування супернарративу ностальгії за СРСР. «В українське інформації не поле воно здійснюється через три рівні медіа —російські, проросійські українські та незалежні українські ЗМІ за допомогою низки цифрових, управлінських і психо-технологій. Протистояння України такого роду інформаційним атакам можливе лише за умови здійснення системної загальнонаціональної оптимізації ресурсів та поширення серед українського населення знань і навичок у напрямі критичного мислення, інформаційної стійкості та фактчекінгу. Суттєву увагу потрібно приділити також розбудові системи комплексного моніторингу інформаційних загроз. Важливе значення можуть мати розробки профільних вітчизняних науковців, які треба спрямовувати на природу таких явищ, як фейки, дезінформація та деструктивні нарративи» [12].

В доповнення тези О. Курбана, Є. Магда у своїй книзі «Гібридна війна: Вижити і перемогти» приводить дві головні причини розв'язування гібридної війни проти України - «великі розміри та нереформованість держави. Це фатальне поєднання укупі з наявністю в Росії достатнього обсягу золотовалютних резервів і легіону агентів впливу в українських (і не тільки українських) коридорах влади і бізнесу, що забезпечило стрімке перетворення України з ситуативного союзника Росії на жертву її агресії. Подібні випадки у світовій історії траплялися і раніше, але протистояння найбільшої держави світу і найбільшої країни в Європі привертає до себе увагу. Саме цього Путін і домагався, оскільки гіпотетична поразка України може спричинити негативний (ослаблюючий) вплив і справити гнітюче враження не лише на пострадянські країни, але й держави Балтії та Центральної Європи, що стали членами Європейського Союзу і НАТО» [13, с.36].

На думку Є. Магди, не менш важливою причиною, через яку Україна стала об'єктом впливу з боку Росії, була помилкова ставка нашої держави на позаблоковий статус. «У критичну для України мить, коли «ввічливі зелені чоловічки» встановлювали контроль над ключовими пунктами Криму, виявилось, що найбільш масштабний міжнародний договір Києва, укладений з Російською Федерацією, є по суті фікцією. Події 2014 — початку 2015 року в Україні стали ілюстрацією відомого гасла «Порятунок потопаючого — справа рук самого потопаючого». І це було б смішно, якби не так сумно» [13, с.36].

Про наслідки подібних державних рішень розповідає дослідник Гордієнко у своїй статті «Інформаційні наративи як інструмент гібридної війни». Там він приходить до висновку, що якщо немає адекватної реакції на

відверто антиукраїнську пропаганду, вона стає апологетом руйнації держави [10].

«Якість влади в умовах гібридної війни визначається її спроможністю захищати національні інтереси й демократичні наративи. Агресивність ворога визначається не потугами його мілітарної сили, а тим, що його опонент проявляє перманентну слабкість й деконсолідацію. У вітчизняному інформаційному просторі бракує поширення українського наративу. Цю ситуацію необхідно якомога швидше змінювати, шляхом посилення ресурсів та зусиль, спрямованих на зміцнення засобів кіберзахисту, протидії неоімперській онлайн-пропаганді й дезінформації. Чим швидше українське суспільство набуватиме громадянської зрілості, політичної суб'єктності й менше буде піддаватися інформаційним наративам неоімперського характеру, тим швидше воно набуде стабільності та акумулює необхідні ресурси для подолання соціальної кризи» [10].

Беручи до уваги описані вище зауваження, виникає логічне питання стосовно методів протидії подібній експансії. На це питання експерти з ЦППА знайшли відповідь і узагальнили у своєму матеріалі основні поради протидії інформаційній агресії з боку ворога. Так, експерти проаналізували і розділили на три категорії засоби масової інформації, які поширюють контент в українському медіапросторі. Зокрема, перша категорія – російські ЗМІ, друга – проросійські українські медіа, третя – українські патріотично налаштовані масмедіа [12].

Олександр Курбан зазначає, що «спочатку фейкову інформацію тиражують базові російські джерела. Після цього проросійські українські ЗМІ дооформлюють повідомлення, додають певні деталі й розміщують у себе. У такий спосіб російська дезінформація проходить, так би мовити, перший етап. Далі деякі патріотичні ЗМІ, не вчитуючись, не витрачаючи часу

на перевірку інформації, розміщують її в себе, посилаючись на масмедіа другого ешелону. Таким чином росіяни налаштували конвеєр з подачі російського контенту в український інформаційний простір» [12].

У Центрі протидії інформаційним агресіям AM&PM укотре нагадують, що ознаками фейка найчастіше є: провокативний заголовок, сумнівні експерти, не зазначена дата повідомлення, недостовірні фото/відео, факти, змішані з неправдою, інформація викликає сильні емоції [15].

Узагальнюючи вищезазначені теми можна сказати, що «для гібридної війни існує такий самий симбіотичний зв'язок між гібридним агресором і сучасним інформаційним середовищем, що включає медійні і новомедійні засоби (інтернет та соціальні мережі) – без соціальних мереж сучасна гібридна війна втратила б сенс. Крім того, на відміну від війни з терором, інформаційний простір у цьому випадку перетворюється на простір безпосереднього ведення воєнних дій, а інформація – на зброю, з цілком реальним руйнівним ефектом, при застосуванні якої руйнуються не фізичні об'єкти, а уявлення про дійсність» [17].

«Інформаційне середовище в умовах гібридної війни виходить за медійні межі, охоплюючи всі сфери публічної комунікації. Це публічний дискурс, де висловитися може кожен. Публічний дискурс включає будьяку публічну комунікацію (усі види медіа, соціальні мережі, публічні виступи, політичні дебати, офіційну частину дипломатичної активності). Він є механізмом для обміну смислами, для конструювання ідентичностей і створення версій розуміння подій. Зрештою, публічний дискурс формує порядок денний для проблеми війни в Україні та в світі» [17].

Все вище сказане стосується здебільшого телебачення та інтернет ЗМІ. Але с кожним роком шляхи донесення інформації до реципієнта еволюціонують і адаптуються до запитів сучасних користувачів. На сьогодні

одним з найпопулярніших засобів просування дезінформуючих наративів та викривлення фактів є різного роду онлайн енциклопедії, і звісно найпопулярнішою з них є Вікіпедія.

Цей феномен дослідив у своїй статті Роман Хардель. Актуальність цієї теми він пояснює тим, що «одним із найважливіших напрямів ведення сучасних інформаційних воєн є інформаційна онлайн мережева війна. У даному форматі інформаційного протистояння суттєвого значення набуло використання он-лайн структур формату WEB 2.0., серед яких одним з найбільш ефективних інструментів на сьогодні виступає Вікіпедія – загальнодоступна вільна онлайн енциклопедія. У свою чергу, однією з найбільш ефективних стратегій, які реалізуються у цій сфері, є стратегія на історичну свідомість відповідних цільових аудиторій. Спроби Російської Федерації реалізувати даний метод інформаційного впливу включають фальсифікацію історичного матеріалу, формування альтернативної дійсності, викривленої інформаційної картини реальності» [16].

«Протидія маніпуляціям суспільною свідомістю та поширенню спотвореної інформації, а також захист національних цінностей та зміцнення єдності українського суспільства є одним із напрямів державної політики національної безпеки України. На сьогодні ставлення наукового співтовариства до акумульованої в Вікіпедії інформації видається досить скептичним. Посилання на Вікіпедію як на джерело в наукових працях не поширені, хоча статті в інтернет енциклопедії нерідко використовують для пошуку інформації з обраної тематики, для чого користуються вказаними у статтях посиланнями на веб-ресурси та літературу» [16].

У своїй статті Роман Хардель аналізує 5 прикладів серйозного викривлення інформації з боку російського підрозділу Вікіпедії. В тому числі: статті про «Київську Русь», «Конотопську битву» та Богдана

Хмельницького. Всі ці статті були навмисно заангажовані сучасними російськими наративами і для їх корекції знадобилась ціла консолідація значних зусиль великої кількості активних адміністраторів та редакторів українського сегменту Вікіпедії.

«Можливим методом протидії інформаційному впливу на українське суспільство може стати створення ментального бар'єру для такого впливу вигляді можливості доступу до повної, неупередженої та правдивої інформації, в тому числі й у історичній сфері. Найбільш доступним і реальним чином дій у цьому напрямі є всебічний розвиток україномовного сегменту Вікіпедії. Також необхідна консолідація зусиль українського пулу активних редакторів Вікіпедії щодо розвінчання неправдивої, тенденційно підібраної інформації в російськомовному сегменті, та запобігання реалізації методів інформаційного впливу в українському сегменті Вікіпедії та інших подібних онлайн проєктах» [16].

Але інформаційне поле бою не обійшло стороною і більш класичні майданчики для маніпуляції свідомістю громадян, а саме різноманітні жанри журналістики. Серед них важливу роль у сучасній інформаційній битві наративів відіграє такий жанр, як документалістика. За останні 10 років документальні фільми перестали орієнтуватися на пасіонаріїв та стали більш доступні і зрозумілі для масової аудиторії. Документальне кіно, як явище нарешті стало надбанням громади, а не просто гостем різноманітних кіно-фестивалів. Зараз на основі документальних фільмів роблять новинні сюжети на телебаченні, використовують їх як підґрунтя для побудови власної аргументації, вони набирають мільйони переглядів на різних платформах і т. і. І що не менш важливо, ці проєкти є чудовим плацдармом для поширення як дезінформаційних наративів, так і цілком закономірної просвітницької контр-пропаганди. І наразі серед критиків та творців стоїть

питання наскільки виправданим є використання документалістики у власних інтересах, або в інтересах цілої країни.

Наприклад, кінорежисер Володимир Тихий впевнений, що «лише документальне кіно сьогодні може осмислювати те, що відбувається в Україні, адже ігрове кіно чи телевізійні програми здебільшого заангажовані й акцентовані на інших речах, а не на аналітиці чи соціальній роботі» [18].

В інтерв'ю він сказав, що «приклад Майдану чітко продемонстрував, наскільки документальне кіно може взагалі вплинути на хід історії. Адже зараз ми можемо собі чітко сказати, що на відміну від масованої атаки, якою займалось російське телебачення і всі ЗМІ, котрі продукували негативний образ Майдану – оці яскраві образи хлопця в касці, в респіраторі, який телефонує мамі, перемогли. І саме цей образ став тим камінцем, який ліг в основу перемоги Революції Гідності. Також він наголосив, що зброєю є не документальне кіно, а люди, які розуміють можливості кіно, комунікують і намагаються поширити ту чи іншу точку зору завдяки цим фільмам» [18].

На думку Володимира Шейка, «саме документалістика сьогодні може бути «вдумливим рентгенівським знімком» того, що відбувається в Україні чи будь-якій іншій країні, водночас залишаючись авторським кіно із суб'єктивним поглядом на події. Дилема в тому – наскільки можна використовувати документальне кіно для досягнення певних політичних цілей, адже воно показує дійсність, часто непривабливу, а ми намагаємося формувати позитивний образ України у світі. «І тут особисто мені хочеться відстояти по максимуму свободу дій. Бо ми не формуємо якийсь вихолощений позитивний образ України, далекий від дійсності. Ми хочемо пропонувати простір для критичного, складного висловлювання, тим самим заохочуючи глядачів до дискусії, до обговорення, до того, щоб вони поставили себе під сумнів, підважили свої переконання, почули щось

інше. Це має бути виклик. Лише через виклик народжуються справжні емоції, які можуть змінити ставлення до України, і дати краще розуміння того, хто ми є» [18].

Також він додає, що потрібно берегтися від тяжіння до суто пропагандистських функцій документалістики. «Бо в такому патріотичному “угарі” можна допрацюватися до того, щоб возити за кордон “Таємний щоденник Симона Петлюри”, “Забороненого” чи “Крути”, намагаючись справити дуже одновимірний меседж про Україну. Але давайте все-таки зважати і на художні якості фільму, і на те, що ми хочемо цим меседжем сказати. Мають бути певні рамки відбору до того, що культурна дипломатія України може транслювати за кордон», – переконаний він [18].

Стосовно впливу на громадську свідомість, Олександра Петрівська зазначає, що «документальне кіно стало засобом для поширення інформації не тільки в Україні, а й за кордоном, тому Український інститут співпрацює з міжнародним українським кіно-фестивалем документального кіно Docudays UA. Це свідчить про те, що сучасні матеріали документалістики є правдивими і проекти від Docudays можуть слугувати, як спосіб розповсюдження знань про нашу державу. Для культурної дипломатії співпраця з іншими країнами є надважливою. Адже у такий спосіб можна налагодити двосторонні зв'язки, обмінюватися ідеями та говорити про глобальні виклики через культурний діалог» [19].

В свою чергу, Олександра Матвійчук вважає, що документалістика може бути зброєю в інформаційній війні, як може нею й не бути, але не варто використовувати її як пропаганду, як це робить Росія. «Коли я чую, що документалістика – це зброя в інформаційній війні, мені відразу спадають на думку фраза Шойгу, яку він сказав у 2015 році про те, що прийшов той день, коли ми всі визнали, що фотокамера, інтернет і взагалі інформація стали ще

одним видом збройних сил. Я побоююсь, що якщо ставитись до документалістики саме як до зброї в інформаційній війні, то ми будемо мислити підходами Шойгу і зведемо документалістику суто до того, до чого її зараз зводить Російська Федерація – до пропаганди» [18].

«А ще, документалістика має бути відповідальною, адже комунікативна пам'ять живе три покоління, поки розповіді про події передаються від одного покоління до іншого, а потім вступає в силу пам'ять культурна. Її відповідальність і важливість документалістики полягає в тому, щоб зберегти ці живі історії, зберегти сенси, зберегти події так, як вони відбувалися, і зафіксувати їх для культурної пам'яті. Якщо ми цього не зробимо, якщо на це не спроможеться наша документалістика – то це зробить інша. І нам просто нав'яжуть це бачення» [18].

Саме цю проблему суттєво аналізує А. В. Ковпак у своїй науковій статті присвяченій інформаційно-комунікаційній діяльності світового українства як «м'якої сили». В ході свого аналізу вона говорить, що «запити українського суспільства на російський маскульт свідчать про те, що воно не готове стояти на сторожі безпеки культурно-інформаційного простору і, відповідно, роз'яснювальні, регуляторні кроки мають здійснювати національні публічні інтелектуали, просвітницькі кола» [32].

Далі вона зазначає, що «вагомість цієї проблематики стає ще більш значущою і виразною, коли смисли наративу «культура як елемент національної безпеки» формують гранд-наратив, тобто наратив загальнонаціональний, що транслюється за кордон, формує образ держави у зовнішньому геополітичному, культурному, медійному просторах» [32].

Надалі для прикладу А. Ковпак наводить фільм С. Лозниці «Бабин Яр. Контекст», який, за словами В. Нахмановича, історика й етнополітолога, наукового співробітника Музею історії Києва, є «справжнім ідеологічним

маніфестом Меморіального центру Голокосту “Бабин Яр”» [29], де спонсорами останнього є російські бізнесмени. «Водночас, сотні відомих громадських діячів, письменників, істориків (І. Дзюба, М. Маринович, М. Джемилєв, В. Брюховецький, Я. Грицак, Й. Зісельс, Ю. Андрухович, О. Забужко) виступили проти виділення землі цьому центру, називаючи цей проєкт «черговою спецоперацією гібридної війни Росії проти України, вважаючи неприпустимою ситуацію, коли увічненням трагедії у Бабиному Яру опікуються люди, яких вони називають близькими до президента держави-агресора» [30].

«Тож, і фільм С. Лозниці, що у назві має маркер «контекст», як раз таки позбавлений у своєму концептуальному полотні контексту-тлумачення – історичного, політичного тощо, позиціонує свій фільм як винятково «”документальний” і на будь-які закиди відповідає, мовляв, він обмежений наявним “історичним матеріалом”» [29]. «У даному випадку, на нашу думку, маємо справу з таким комунікативним кейсом, як навмисна деконтекстуалізація («інтерпретація тексту як навмисне замовчування, викривлення правдивих фактів» [31].

Такий конфлікт наративів досить влучно характеризував Тарас Шевченко у поемі «Гайдамаки», звертаючись до своїх письменних друкованих опонентів: «А розумне ваше слово. Брежнею підбите» [20].

Один з інструментів наративних маніпуляцій розкриває В. Нахманович у своїй рецензії на фільм Лозниці. Тут він розбирає аудіо-візуальний аспект маніпуляції документальної стрічки «Бабин Яр. Контекст».

«Насамперед, щодо документальних кадрів, використання яких має створювати враження достовірності демонстрованого матеріалу, його відповідності "історичній правді". Насправді, треба усвідомлювати, що значну, і то найбільш виразну, їх частину знято з пропагандистською метою,

як німцями, так і советами. Отже, ми маємо справу с подвійною маніпуляцією "документальністю", коли автор використовує пропагандистську хроніку для створення власного ангажованого фільму. Ця ангажованість виявляється у трьох складових: відборі матеріалу, його монтажі та текстових коментарях до нього (адже Лозниця обрав стиль "німого кіно", тобто замість чути диктора за кадром глядач бачить текстові врізки у самому кадрі)» [29].

У своїй серії публікацій Л. Г. Касян проаналізував, як за допомогою нарративних стратегій можна абсолютно по-різному висвітлити одну й ту саму історичну постать на прикладі радянських документальних стрічок про П. Тичину, М. Рильського та В. Сосюру.

«У стрічці «Слово про поета» (1961, режисер М. Юдін), присвяченій сімдесятиріччю від дня народження П. Г. Тичини, кінооповідь продукує образ канонізованого «співця партії». У фільмі «Павло Григорович Тичина» (1968, режисер Г. Гончарова) автори прагнули створити об'ємний соціальнопсихологічний портрет митця і суспільного діяча. До дев'яносторіччя поета (1981) було зроблено нову редакцію стрічки «Павло Григорович Тичина». Фільм вийшов під назвою «Павло Тичина». Візуальний ряд загалом збережено, додано нову інформацію про Літературно-меморіальний музей-квартиру П. Г. Тичини в м. Києві. Але скорочено окремі спогади про поета, «посилені і правильно поставлені» ідеологічні акценти. Автори фільму «Прекрасне – явись!» (1988, режисер Л. Анічкін) через кінотекст оприлюднюють невідому, цензуровану поезію митця, прагнуть відкрити широкій аудиторії неординарну, багатогранну творчість П. Тичини, висвітлити замовчувані та викривлені факти його творчої біографії» [27].

«За радянської доби М. Т. Рильському було присвячено кілька документальних фільмів-портретів: «Наш Рильський» (1967, режисер Л. М.

Кордюм-Островська), «Добра і правди син» (1968, режисер М. Я. Мельников), «Обличчям до зорі» (1975, режисер О. Якимчук), «Голосіївська осінь Максима Рильського» (1985, режисер М. Я. Лінійчук). Стрічки містять хронікальні кадри, що зафіксували М. Т. Рильського в різних ситуаціях, виступи письменника, аудіозаписи митця з розповіддю про свою юність, родину, авторське читання поезій, особисті, родинні, офіційні фотодокументи, спогади про письменника друзів, колег-письменників» [27].

«В свою чергу Володимир Сосюра став головним героєм різножанрових документальних кінопродуктів: меморіального кінонарису «Так ніхто не кохав» (1968, режисер В. Феценко), автори якого мали на меті окреслити місце В. Сосюри в радянському культурному просторі; фільму-портрету «Володимир Сосюра» (1971, режисер В. Кислов, автор сценарію В. Сосюра, син поета), в якому деталізовано біографію митця, зроблено спробу показати самотність світосприйняття поета, що виявляється в художній своєрідності поезії; фільмурозслідування «Любіть...» (1989, режисер Л. Букін), якому його творці дали підназву «Післямова до вірша Володимира Сосюри “Любіть Україну”». Стрічку присвячено дослідженню специфіки національної політики СРСР після Другої світової війни в Україні та СРСР, заборони поезії «Любіть Україну» та переслідування й цькування її автора» [27].

У сучасному світі поле для конфлікту наративів може мати абсолютно будь-який вигляд. Це може бути документальний фільм, сюжет в новинах, пост в соціальній мережі, стаття в Вікіпедії, подкаст, відео, репортаж, виставка фото-робіт, мультиплікація, музика і ще багато іншого.

М. Ожеван підкреслює, що «міжкультурні комунікації ніколи не бувають безконфліктними. Особливо, коли одна із культур претендує на винятковість, на владні позиції стосовно іншої, що буцімто є менш

вартісною. Саме такі конфліктні відносини і саме через зазначені претензії на великодержавність склалися впродовж останніх чотирьох століть між українською та російською культурами. У будь-якому разі наративи, що оповідають від імені владних комунікаторів (відправників меседжів), які перебувають «там, нагорі», різноманітні медіатори в особі журналістів, вчителів, священників тощо ніколи не мають достатньо високих шансів бути адекватно перекладеними на мову тих, хто «там, унизу». Відповідно, виникають війни наративів з непередбачуваними виграшами та програшами. Часто ці війни як вияви кризової соціальної динаміки переростають у соціальні революції, громадянські війни тощо» [2, с.21].

1.2. Наративні технології дискредитації іміджу України в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну

Українське суспільство багато років є об'єктом ворожих інформаційно-психологічних операцій, пропаганди, фейків і маніпуляцій, які спотворюють сприйняття дійсності, маніпулюють свідомістю людини, впливають на її поведінку, нав'язують певний порядок денний тощо. Стратегічна мета цих операцій - деконструкція й ліквідація України як держави шляхом розмиття української ідентичності, дестабілізації політичної системи, руйнації суспільних інституцій тощо.

«Дискредитація України й підрив її іміджу – одне із завдань консцієнтальної війни, адже імідж є стратегічним нематеріальним капіталом держави, який визначає її геополітичні позиції, впливає на міжнародне партнерство, ефективність дипломатії та зовнішньої політики. Окрім того, імідж є важливим чинником національної безпеки, бо своєрідно мотивує внутрішню політичну, економічну й соціальну стабільність, легітимізує діяльність органів державної влади, впливає на правопорядок тощо» [3].

Гурковський В. дає таке визначення поняттю: «імідж – це цілісний стійкий образ певного об'єкта дійсності, який виникає як результат сприйняття й супутнього фільтрування інформації із зовнішнього середовища про цей об'єкт крізь призму наявних стереотипів та який існує й відтворюється в масовій та/або індивідуальній свідомості. В той час як політичний імідж держави – це складний конструкт, який складається з комплексу елементів, як-от імідж політичних інститутів; імідж очільника держави; імідж силових структур; імідж правлячої політичної елі-ти; масова політична свідомість, менталітет; політична система; внутрішня політика; зовнішня політика, міжнародний статус; національна й міжрегіональна політика; геополітичні позиції держави; державна символіка [24]; історія держави й нації; мовна політика; культура; соціальний захист; рівень суспільної безпеки; збройні сили й військовий потенціал; економіка; науковий, технологічний і промисловий потенціал тощо» [21].

Таким чином, узагальнюючи все вищесказане та розуміючи контекст ситуації в Україні станом на 2014 рік, можна зробити висновок, що імідж України після подій Євромайдану суттєво покращився і нарешті світова спільнота побачила, що Україна це не просто «невдала тінь Росії» та спадкоємиця запліснявілих радянських ідей, а прогресивна демократична держава. Держава, яка відстоює своє право на самоідентифікацію та власну культуру.

«Протестний рух, зовнішня агресія Росії (окупації Криму, ресурсна підтримка сепаратистів в Донецькій і Луганській областях для проголошення незалежності) та бажання країн цивілізованого світу допомогти в боротьбі за унітарність України і стабілізацію внутрішньої ситуації сприяли формуванню образу держави, яка бореться за демократичні процеси та є частиною європейської спільноти» [24].

«Оновлення парламенту на 65% [22] та запуск реформ (освітньої, медичної, антикорупційної, реформи децентралізації тощо) також сприяли інтеграційним перетворенням з країнами Європейського Союзу і покращенню іміджу України в світовій спільноті. З урахуванням необхідності співпраці з західним світом, Україна мала поліпшувати свій імідж. Для цього було створено інституції, що мали забезпечувати реалізацію іміджевих, культурних та інформаційних проєктів України за кордоном: Міністерство інформаційної політики, Управління публічної дипломатії, «Український інститут». У 2015 році було також створено сайт Укрінформ – це єдине національне інформаційне агентство України, джерело інформації про політичне, економічне, соціальне, наукове, культурне, суспільне життя в Україні та за кордоном. Кореспонденти агентства працюють у кожному регіоні України та в 10 країнах світу: США, Канаді, Німеччині, Франції, Австрії, Бельгії, Нідерландах, Польщі, Латвії, Туреччині» [23].

«О 4 ранку 24 лютого розпочалась повномасштабна російсько-українська війна. Ця новина і пов'язані з нею матеріали почали розповсюджуватися на весь світ. Маючи велику геополітичну вагу, Україна стала темою №1 для обговорення, особливо в країнах Європи та Америці. Перший тиждень війни супроводжувався колосальною кількістю взаємодій у соціальних мережах з новинними статтями, опублікованими про Україну. Сполучені Штати, країни Європи та Великобританія запровадили найсуворіші фінансові санкції проти Росії після першої хвилі вторгнення, і відтоді лише розширили їх. Починаючи з 26 лютого Сполучені Штати та європейські країни домовилися блокувати російським банкам SWIFT, глобальну систему обміну повідомленнями, яка по суті не дозволить цим установам здійснювати будь-які глобальні транзакції, – покарання якого союзники України раніше вагалися» [24].

В той час як політичний імідж України на світовому рівні виріс до небачених висот, імідж РФ спустився на рівень, шляху назад з якого вже немає. З кожною масовою ракетною атакою по цивільних об'єктах, по критичній інфраструктурі, по дитячим майданчикам та підприємствам – рейтинг Росії на світовому полі стрімко падає. Навіть країни союзники РФ, поступово припиняють підтримувати з нею будь-які економічні та дипломатичні зв'язки, як наприклад у ситуації з Казахстаном. Більшість країн світу вже визнано Росію спонсором тероризму, нещодавно це визнав на документальному рівні і Європарламент.

І в той час як в Україну кожного дня відправляють нові партії озброєння, гуманітарної та фінансової допомоги, В. Зеленського визнають «Людиною року», а Бенксі здійснює візити в Бородянку і залишає там свої роботи – Росію кожного дня визнають країною-терористом і вводять чергові пакети санкцій.

І далеко не останню роль в підтримці та висвітленні іміджу України для світової спільноти відіграють сучасні документалісти. З початком повномасштабного вторгнення життя країни не зупинилося і українські кріейтери з подвійними зусиллями продовжують вносити свій вклад в перемогу в інформаційному просторі. Звісно, в сучасних обставинах, як і всім іншим, документалістам доводиться адаптуватися до умов війни.

Ось що каже про нові реалії своєї професії режисерка Юлія Гонтарук: «Загалом ця фаза війни абсолютно відрізняється від попередньої, тому що вона тепер стосується всієї країни. Раніше я часто чула розмови, наприклад, у центрі України, що "це війна десь на сході, війна політиків, вона нас не стосується". Зараз же війна торкнулася кожного з нас. Змінилося поняття переселенців – це більше не про людей з Донецької та Луганської областей, а про тих, хто навіть жили в центрі Києва і мали поїхати з країни» [25].

«Щоби документувати війну, тобі більше не потрібно їхати на схід, бо вона прийшла до тебе, додому. Ти можеш побачити війну, її наслідки поряд. У мене була така сильна емоційна штука, як у документалістки 25 чи 26 лютого, коли почалися бої на Нивках біля Берестейської, і я спустилася в метро без знімальної техніки. Тоді в мене було відчуття, що я потрапила в кіно – у фільм про Другу світову війну в Британії. Навколо тебе така реальність – налякані мами з дітками, літні люди з ковдрами, котики, собачки» [25].

Страх та обережність Юлії Гонтарук є цілком виправданими. Адже у квітні 2022 року, бойовиком так званої ДНР було вбито литовського режисера - документаліста Мантаса Кведаравічюса, який в цей час на території України працював над своїм новим проектом «Маріуполіс – 2».

«З початком повномасштабного вторгнення литовський режисер повертається до Маріуполя, де шість років тому зняв перший фільм. Він хоче продовжити фіксувати життя міста під загрозою війни. Вдалині тривають бої за "Азовсталь", видніється Маріупольський драмтеатр, позначений як місце схованки дітей. Цей фільм створено з врятованих фрагментів відео, знятих Кведаравічюсом, якого наприкінці березня 2022 року взяли в полон і вбили російські військові. Знятий режисером матеріал зберегла його наречена, українка Ганна Білоброва, яка перебувала в Маріуполі разом з ним. Вона змогла вивезти відео до Литви, де змонтувала фільм разом з Дунею Сичовою – монтажеркою першої частини "Маріуполіса"» [28].

Але ризик власним життям та життями своєї команди, якби це страшно звучало, далеко не єдина проблема з якою зіткнулись сучасні документалісти українського сьогодення. Якщо розбирати аспект фінансування та державної підтримки режисерів під час повномасштабного вторгнення, то картина виглядає наступним чином.

За словами продюсера та кінооператора Андрія Котляра «Державне фінансування сфери культури та кінематографу зависло в повітрі. Ситуація до кінця не проартикульована державними структурами, тобто документаліст, якщо він не має інсайдів, знайомств або чуток, не знає, на що йому розраховувати у фінансуванні. Бюджети цих установ передані на потреби армії, що є абсолютно вірним рішенням в поточній ситуації. Це природньо, що військові потреби понад усе. Але, на жаль, цими структурами не запропоновано жодного європейського замітника цим грошам» [25].

Надалі він у своєму спічі пропонує певний шлях вирішення цього питання і запевняє що якби Мінкульт, УКФ і Держкіно написали лист до європейських провідних інституцій, наприклад, до Eurimage або Креативної Європи, і сказали: "Хлопці й дівчата, ми будемо проводити пітчінги, але в нас немає грошей, щоби їх реалізувати, бо в країні війна. Ми можемо зробити селекцію, це в наших силах, відібрати пул проєктів, який буде відповідати українським реаліям, бо Україні потрібно працювати на інформаційному фронті, потрібно формувати адекватні наративи, потрібно розповідати про війну та героїзм людей" [25].

Узагальнюючи свій виступ, А. Котляр дійшов висновку що у документалістів зараз багато роботи, і буде ще більше. «Вже понад сто днів війни, але нічого такого індустрії поки не запропонували. Є розмови, що, можливо, повернуть гроші на девелопмент в УКФ, але ситуація з пітчінгами й продовженням конкурсу незрозуміла. УКФ оцінив проєкти та зробив опитувальник, чи ви розглядаєте можливість реалізації своїх проєктів у тримісячний термін. Немає конкретики. Це, думаю, найбільша проблема зараз, тому що люди працюють на фінансових збереженнях, але вони не вічні. У сухому залишку, що ми маємо? Маємо підвищений інтерес до теми України. У нас є хороші кейси у "Вавилон'13", коли на проєкти, на які не

знаходилося фінансування, зараз ми знайшли гроші. Ті двері, в які ти стукався рік тому, і тобі відповідали щось на рівні: “Ви класні пацани й дівчата, але закінчіть кіно, скиньте нам скрінер, і ми подумаємо, чи будемо у вас його купляти”, зараз відчинилися» [25].

Наразі тема України у світі користується неймовірним попитом. І налагодження процесів державного фінансування українських режисерів-документалістів є звісно не першочерговим, але все ж важливим питанням. Адже допоки наші команди кінематографістів мають сотні ідей для репрезентації інформації для світової спільноти, але на жаль не мають фінансової незалежності та достатнього рівня спонсорства, десь у Каннах фільми на кшталт «Бабин Яр. Контекст» С. Лозниці отримують головну винагороду у своїй категорії на фестивалі. І разом з нагородою, ще й прекрасний трамплін для прощтовхування «потрібних» наративів серед міжнародних еліт. І так, не приділяючи достатньо уваги проблемі правдивого висвітлення сучасних українських реалій життя, ми і отримуємо, наприклад, від республіканської партії США риторику про «братські народи» та «громадянську війну в Україні».

А так у своїй статті Ковпак В. розмірковує про можливості та важливість сучасної документалістики для безпеки та перемоги Україну на інформаційному полі бою. Вона впевнена, що «потужна за можливостями трансльована «картина світу» засобами художнього неігрового кіно, сформована в українському інформаційному просторі, імплементується в метанаратив про Україну від імені українського медіапродукту, розставляючи смислові акценти, несучи в собі великий потенціал реалізації «м'якого впливу», формуючи «порядок денний» української проблематики в іноземних ЗМІ. Особливо значущість такого механізму посилюється в умовах гібридної війни, буквально у боротьбі наративів, коли формування медійного

образу країни в глобальному інформаційному просторі є стратегічним завданням і питанням національної безпеки. [32] Як підкреслює Ю. Корнійчук, «збройна агресія проти України, що розпочалася у 2014 році, по-новому поставила перед українською державою питання власної безпеки – не лише суто військового захисту, а й захисту власних інтересів у інформаційній сфері та сфері культури» [33].

Отже, узагальнюючи все вище сказане можна дійти висновку, що формування іміджевої стратегії країни – суттєвий і важливий інструмент сьогодення для співпраці з міжнародною спільнотою. Загальне сприйняття та асоціації країни можуть як сприяти її внутрішньому і зовнішньому розвитку, так і стати перешкодою для цього.

«Через те, що Україна за часи своєї незалежності переживала важкі етапи розвитку, її образ серед країн Європейського Союзу не був цілеспрямовано сформований. Чіткої державної політики, яка б робила промоцію бренду «Україна» у світі не було. Це вплинуло на те, що процес був непослідовним, хаотичним і формувався переважно під впливом великих випадкових подій» [24].

Повномасштабна російсько-українська війна стала вагомим, можливо найбільш впливовим, чинником зміни сприйняття України серед західних колег через призму просування українських національних стратегічних наративів в міжнародному та національному інформаційному просторі.

РОЗДІЛ 2

НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ДОКУМЕНТАЛЬНОМУ КІНОТЕКСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТИ «БИТВИ НАРАТИВІВ» РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ ТА УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ

2.1 Особливості наративних стратегій в російському документальному контенті на телебаченні та медіаплатформі YouTube

Згідно з затвердженим федеральним бюджетом РФ, у 2022-2024 роках державний телеканал Russia Today (RT) отримає 82 млрд рублів, це більше, ніж піде на інші ЗМІ в Росії. У 2022 році RT виділять 28,695 млрд. рублів, на 1,405 млрд. більше, ніж у 2021 році.

Під час дослідження ми проаналізуємо наративні стратегії та їх реалізацію в російському документальному контенті, і порівняємо їх з засобами української контрпропаганди у цій же сфері - документалістики. Розглядати, на предмет наративних конструкцій та відвертих маніпуляцій, ми будемо стрічки вищезгаданого телеканалу RT та фільм відомого російського блогера Стаса Васильєва «Донбасский дневник».

В рамках аналізу першим об'єктом стане документальний фільм від 5 березня 2022-го року від телеканалу RT «Майдан: Поворот на войну». До створення цієї стрічки, як і до більшості документального контенту цього телеканалу причетна головна редакторка інформаційного агентства «Росія Сьогодні» та керівниця «РТ» - Маргарита Сімоньян. С початку російсько-української війни в 2014-му році М. Сімоньян стала одним з головних пропагандистів в російському медіа-полі. Але наразі, не про неї.

Фільм виконаний у форматі інтерв'ю та має хронікальний характер. Задум авторів не важко зрозуміти: показати, односторонній погляд на події Євромайдану, що і призвели до початку так званої «громадянської війни» на

Донбасі; ну і як стане зрозуміло під час перегляду, довести, що акції ці були ретельно сплановані урядом України та її «західними покровителями».

Почати хотілося б з найбільш повторюваного та провокаційного нарративу, а саме: «Україна – недодержава» або «Україна це невдала тінь росії, вона ж малоросія». Протягом всього хронометражу стрічки, абсолютно кожна людина будь-то український журналіст чи колишній член націоналістичних угруповань, що буде давати свій коментар буде використовувати лексичні звороти на кшталт «На Украине», «украинцы» з наголосом на другий склад, а подекуди і прямо казати «на Окраине», вважаючи Україну лише як окраїну Росії, абсолютно не приховуючи свій імперіалістичний шовінізм.

Обумовлений цей граматичний тероризм, радянськими орфографічними правилами. Адже в період, коли Україна була окупована радянським союзом, єдино правильним варіантом вживання було саме вживання з прийменником «на». Але таке вживання обумовлюється не лише радянським спадком, а й як варіант зневажливого та зверхнього ставлення до української державності. Адже прийменник «на» в російській мові вживається перед назвами територій, державних утворень із нечіткими кордонами та країн, які асоціюються насамперед із певною територією. Таким чином із простого словосполучення, витікає один з найголовніших стратегічних нарративів РФ. Варто зауважити, що діючий президент РФ В. Путін, вперше використав прийменник «на» 27 липня 2013-го року у своєму виступі присвяченому «Православно-слов'янським цінностям», а до цього у кожному своєму виступі він використовував виключно формулювання «в Україні».

До цього ж нарративу можна віднести і англійську літерацію українських міст, засновану на російській вимові. Наприклад: «Kiev» замість

Kyiv», «Odessa» замість «Odesa», «Lugansk» замість «Luhansk» і т.і. Вся ця навмисно неправильна вимова, направлена на підкріплення вище-описаного кейса з «недодержавністю України» і ставлення її незалежності, її кордонів, її історії та культури- під сумнів.

Надалі, цей наратив отримує свій розвиток і з ходом стрічки плавно перетікає в мовне питання. Озвучує цей «тейк», в контексті вимог анти-майдану, представник «ЛНР» на переговорах з регулювання в Донбасі Радіон Мірошник: «Ми вимагали ось переважно таких простих звичайних речей. Тобто, не треба нам розповідати, що [українська мова] це наша рідна. На Донбасі вона ніколи рідною не була. Тобто 90 із чимось відсотків населення говорили лише російською мовою. У якихось селах на півночі якимось проповідували українську мову. Там був суржик, а от чистої української мови ні в Луганську, ні в Донецьку взагалі то й не було».

Тут можна зробити зробити паузу і виокремити ще один цікавий суб-наратив: «Української мови не існує» або « українська - це мова села», який стосується глобального наративу «Україна – недодержава». Звісно жодної офіційної статистики або інфографіки автори фільму не приводять, адже достатньо з переконливим обличчям сказати: «Ну чесно, на Донбасі вона ніколи рідною не була». Але, якщо все ж приділити цьому питанню трохи більше трьох секунд, то можна знайти соціологічне опитування до статті «День української писемності та мови-2021: чи стає державної мови більше у публічному просторі?», яке оприлюднили на сайті фонду «Демократичні ініціативи».

Яку мову Ви вважаєте рідною?

Рис. 2.1.1 Результати опитування з сайту фонду «Демократичні ініціативи»

За даними цього опитування 78% з 2000 опитаних респондентів з усієї країни вважають українську – рідною мовою. Звісно, не можливо зробити об’єктивні висновки опираючись на таку кількість опитаних, адже тут навіть не було окремої статистики з віковими групами. Але це вже цифри, які повністю спростовують твердження Радіона Мірошніка. Якщо ж брати окремо Південь-Схід країни, то картина буде виглядати наступним чином.

Рис. 2.1.2 Результати того ж опитування стосовно Півдня і Сходу України

46% респондентів вважають українську мову рідною, а це в два рази перевищує – російську. І варто зауважити, що це опитування проводилось з 29 липня по 4 серпня 2021-го року, ще до повномасштабного вторгнення РФ.

Зараз, впевнено можна сказати, що цей показник буде інтенсивно зростати, адже тенденція зараз саме така.

Від прозорих маніпуляцій, переходимо до більш глибоких та складних нарративних конструкцій. Наступним об'ємним блоком варто виокремити використання стратегії «фраймінгу», тобто висвітлення фактів з використанням фігуральних «рамки». Чудовим прикладом цього механізму у фільмі «Майдан: Переворот на війну» є показ подій на Євромайдані через призму того, що учасниками та рушійною силою цих подій були переважно радикально налаштовані «укро-нацисти». Сюди ж можна додати ототожнення «нацизму» з «націоналізмом».

До цього глобального нарративу належать всі стереотипи та маніпуляції з історичними фактами, які і на сьогодні більшість російських пропагандистів використовують для побудови власної аргументації, а саме: колабораційна дивізія Ваффен СС Галичина; імена С. Бандера, Р. Шухевич; гасла «Слава Україні – Героям слава, Слава Нації – Смерть ворогам», «Україна для українців», «Москалів на ножі», «Україна понад усе» і т.і.

Варто зауважити, що частина цих фактів дійсно мала своє місце в історії, а на майдані дійсно були і ультра-праві активісти, що кричали «Москалів на ножі». Ну і немає сенсу заперечувати наявність націонал-соціалістів у сучасній Україні. Але є нюанс. Націонал-соціалізм, як маргінальна субкультура є абсолютно в будь-якій країні світу. І якщо звернутись до звітів ОБСЄ, то статистика по ксенофобським та расистським «hate crime» в Україні у період з 2016-го по сьогодні це 63 випадки, з яких росіяни точно не більшість. А якщо звернути увагу на наступну статистику. (<https://ru.knoema.com/HKD2019/hate-crime-statistics?country=1000530-ukraine>) [40].

Можна побачити, що найближчими сусідами Росії є Малайзія та Пакистан і займає вона 16 місце за рівнем «hate crime», в той час як Україна – 74 місце, і знаходиться на рівні з іншими розвиненими країнами Європи. Тож, узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок, що вся полеміка російської пропаганди про нацистів та утиски російськомовних громадян це міф, роздутий з поодиноких випадків, яких в десятки разів більше, як не дивно, у самій Росії. І російській пропаганді треба бути обережніше з подібними наративами, адже на кожного С. Бандеру знайдеться свій Власов, а на кожному «СС Галичину» - свій «СС Варяг». І відмінність тут у тому що «СС Галичина» припинила своє існування в 1945-му році, а «СС Варяг», ДРГ «Русич», «Призрак», «РНЕ» - наразі, в 2022-му році активно приймають участь в бойових діях на боці Росії.

В самому фільмі від РТ на словах про утиски та ксенофобію у бік росіян, вставляють відео-фрагмент з виступом на Євромайдані Ірини Фаріон, в якому вона каже: «Москва завжди була нашим стратегічним ворогом. Кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте».

Як не важко здогадатись, вона процитувала вірш Т. Г. Шевченко, і власне, це є цілком обгрунтованою і нормальною реакцією для правих спікерів, кола інша країна починає загарбницьку війну і окупує території твоєї держави.

Таким чином автори стрічки, за допомогою «фреймів» видають поодинокі випадки ультра-правих активістів на майдані за абсолютну монобільшість. Повністю закриваючи очі на гасла: «Європа починається з тебе», «Буде нелегко та воно того варто», «Батя, ты перестарался», «Банду геть», «Україна це Європа» і т.і. І висвітлюючи лише вигідні собі «Москалів на ножі». Завдяки такому постійному, методичному пропагуванню наративу «На майдані були одні кровожадібні нацисти» цей «тейк» і закріпився в

російському інформаційному полі, як єдиний вірний стосовно подій на Майдані. Не дивлячись на те, що на самому Євромайдані тоді майорили і російські прапори і було багато громадян Росії, які тоді повністю підтримували прагнення українців на незалежність від Росії і курс на ЄС (<https://www.youtube.com/watch?v=jRTgH6WB8ts>).

Надалі, заходить мова за анти-майдани, які починають організовуватись у більшості міст України, в тому числі і в Києві, паралельно з Євромайданом. За кілька місяців на південному сході України, починають проходити анти-майдани. Так ці події описує наступний спікер, український журналіст Руслан Коцаба: «..на сході копіювали те, що ми робили на заході, тільки через кілька місяців. Єдина відмінність, що у нас було з прапорами Євросоюзу, а там була така ментальна особливість, що були з прапорами Росії». Далі його думку продовжує режисер-документаліст Макс Фадєєв: «Тобто у Києві це називали Революцією гідності, а на південному сході це вважалося державним переворотом, і ніхто нову владу не визнавав. Десь люди взяли за зброю, десь просто ходили на мітинги.» І під крики «Донецк русский город», автори фільму демонструють кадри, на яких учасники анти-майдану знімають український прапор з мерії, і замість нього вішають російський.

Всі приведені вище цитати та візуальні засоби маніпуляції авторів, такі як чергування кадрів Євромайдану з кадрами вуличних боїв, а кадрів з анти-майдану - з кадрами щасливих людей, що здійснюють російські прапори - надалі підкріплюють, вже перевірену стратегію «фреймінгу» фактів, тільки цього разу, повністю віддзеркалену. По-перше, автори проводять пряму паралель між «майданами» і щиро дивуються, чому київський Євромайдан – це революція гідності, а, наприклад, харківський анти-майдан – державний переворот. Тим самим вони підводять до популярного нині кремлівського

нарративу «про внутрішній розподіл громадян в Україні». Підкреслюючи, що є Захід зі своїми потребами та власним курсом, і є Схід на якому живуть такі самі люди, зі своїм курсом на Росію, але їх думки уряд ніяк не підтримує. І виникає ось така несправедливість.

Стосовно антимайданів варто зауважити, що на них дійсно був певний відсоток людей з проросійськими поглядами направленими на зближення з Росією, замість курсу на ЄС. Але переважну більшість складала завчасно завезені бюджетники, робітники підприємств та «тітушки». Безпосереднім доказом штучності провладних мітингів є так звані «списки», які формували чиновники або куратори від державних установ або заводів при повній лояльності власника чинній владі. В ці списки на місцях вносились кількість людей, номери телефонів, П.І.П. і таке інше. Як доказ причетності великих підприємств, є справа с запорізьким ПАТ «Мотор Січ». Керівництво якого змусило робітників підприємства їхати в Київ на мітинг на підтримку Віктора Януковича. «Із Запоріжжя до Києва вирушив спеціальний потяг з бюджетниками, яких за гроші повезли на мітинг Антимайдану. «...Сьогодні їду на януковський майдан, змусили на моторі. Повезуть як останніх тварин, будемо їхати навіть на третіх полицях. Як тільки приїду-одразу піду на Євромайдан. Державний прапор узяв із собою))) Звільнення не боюся» - повідомляє один з робітників підприємства» [41].

Також, для заохочення людей, від організаторів всім завезеним учасникам надавались харчування та грошова виплата, розміри якої варіювались від міста до міста. В сюжеті «Нового каналу» від 11.12.2013-го року можна побачити, що далеко не всі завезені бюджетники навіть усвідомлюють з якою метою вони тут стоять і які ідеї мають підтримувати: «Я з міста Маріуполь приїхав сюди на підтримку Віктора Януковича. Щоб

народ жив як жив раніше, жив добре і вступив до Євросоюзу нарешті...»- заявляє один з учасників протестів.

Таким чином, за допомогою демонстрації штучної конфронтації громадян України між собою, російські ЗМІ створили і надалі продовжують підтримувати міф стосовно так званого «росколу в Україні» і ця ілюзія масовості проросійського естєблїшменту в країні і надалі є одним з ключових наративів в виправдання воєнної агресії.

Наступним інструментом для просування своїх наративів у фільмі «Майдан» є праймінг. Так задля популяризації думки про масові криваві бої на «майданах» та чергового підкреслення антигуманістичних настроїв українських ультра-правих активістів, російська пропаганда використовує фразу-тригер «Одеса, 2-е мая». Яка вже міцно закріпилась в російському інформаційному просторі, як приклад жорстокості та безжальності українських націоналістів до проросійських прихильників анти-майдану.

Зіткнення біля будинку профспілок між прихильниками Євромайдану та прихильниками анти-майдану, коментує наступний герой документальної стрічки – лікар Володимир Грубник: «У місті відбуваються не просто зіткнення, а по суті спалення. Масові вбивства. Тобто підпалили адміністративну будівлю, люди ходять навколо цієї будівлі, стріляють у неї з нарізної зброї, кидають коктейлі Молотова, саморобні вибухові пристрої. Стоять правоохоронці та на це дивляться. Протягом півгодини просто дивляться... Виникає питання чому? Тому що не отримують наказу чи навпаки вони отримали наказ про те, що вони втручатися в це не повинні?».

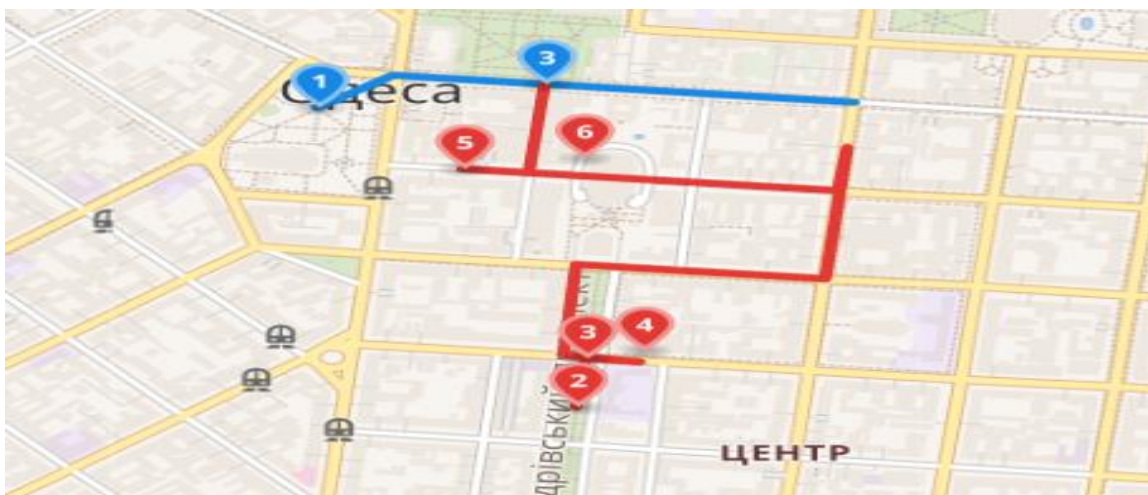
І в продовження цієї тези цитата вже згадуваного Радіона Мірошніка: «...Людей просто відверто вбили, просто наплювали на ці життя і робили це люди підготовлені, радикали, які готові були вбивати, загнати, підпалити, закрити. Їм було начхати що буде з цими людьми ... ». В додаток до цього

автор фільму пускає на фоні аудіо-ряд з українськими радісними гаслами, в той час як на відео показують крупні плани з жертвами, що вистрибнули з вікон, тримаючи в руках «молитвослов» та ікони.

Саме такий погляд на події в Одесі 2 травня пропонує телеканал РТ. Насправді, зі стовідсотковою точністю наразі неможливо сказати, що саме відбувалось в самому будинку профспілок, як пожежа перекинулася на перші два поверхи так швидко та що за легкозаймисті речовини знаходились в самому будинку. Але стосовно «спланованості» та бездіяльності міліції сказати можна дуже багато. Адже є кілька десятків відео-підтвержень з того дня. На яких чітко видно, як місцева міліція закриває щитами, людей з георгієвськими стрічками на одязі, при тому, що каміння летить з обох боків. Також є відео-докази використання коктейлів Молотова та вогнепальної зброї з середини та з даху будинку профспілок. Одна з основних версій, як раз і будується на «випадковому само-підпалі» коктейлями з середини будівлі.

Якщо оцінювати ситуацію більш загально, то можна зрозуміти, що зміщення акценту у бік пожежі – це також відверта маніпуляція. Події біля Будинку профспілок розвивалися вже, як кінцевий етап великого протистояння на Грецькій площі, яке можна вважати аналогом "Руської весни" у Донецьку.

Насправді під час розслідування Одеського УСБУ було встановлено повну хронологію подій того дня, всіх учасників, організаторів, причетність «Опозиційної платформи за життя» та навіть створена інтерактивна мапа, яка демонструє весь маршрут та місця сутичок між угрупованнями.

Рис. 2.1.3 Інтерактивна мапа з маршрутом двох конфліктуючих угруповань

У результаті протистоянь в Одесі 2 травня загинуло та зазнало ушкоджень багато людей з усіх сторін. За даними прес-служби МВС України під час пожежі у Будинку профспілок загинуло 38 проросійськи налаштованих активістів, з них 30 померли від чадного газу, а вісім загинули, випавши з вікон будівлі [43].

Але російські ЗМІ розглядають та подають цю трагедію не як зіткнення двох протидіючих таборів, а як навмисну та сплановану інквізицію українськими представниками «ультрас». Таким чином, опускаючи зайві деталі та зміщуючи акцент на сам факт пожежі, російська пропаганда отримала чудовий прецедент, який підкріплює наратив про «жорстоких нацистів-ксенофобів на Україні».

А для деякого цей інцидент став справжнім приводом для помсти та майбутньої аргументації. Наприклад для члена ДРГ «Русич» Олексія Мільчакова. Так він виправдовує жорстоке спалення колони українського підрозділу «Айдар» в інтерв'ю Єгору Просвірніну: «Єгоре, розумієш яка ситуація. Мене дуже сильно свого часу кольнула тема Одеси, спалення російських людей в Одесі. І я хотів відповісти, будь ласка. Ви сміялися зі

смажених «колорадів» - отримаєте. Тепер сміюся я: ось вуха, ось кишки... Це мій трофей» (<https://www.youtube.com/watch?v=pxQh3gTiKL4>). Варто зауважити, що Мільчаков є відкритим неонацистом і наразі його підрозділ продовжує приймати участь в бойових діях на стороні РФ.

Наступним важливим нарративом в цьому проекті є постійне узагальнення та прирівнювання народу Донбасу, Луганської та Донецької областей до росіян. За весь хронометраж від різних спікерів дев'ять разів звучить один і той самий тейк «...російські люди на Донбасі» чи використання формулювання «нас, ми» в контексті приналежності жителів цих територій до Росії. Автори проекту навмисно виставляють проросійську частину Донбасу, як абсолютну моно-більшість, хоча більшість там все-таки українців, які не помітні через терористичний режим на окупованих територіях.

Найближчими до об'єктивних даних можна вважати, наприклад, результати голосування за незалежність України 1991-го року.

Області	осіб	%	осіб	%
Вінницька область	1 301 765	91,41	1 242 244	95,43
Волинська область	710 989	93,20	684 834	96,32
Дніпропетровська область	2 354 169	81,80	2 127 089	90,36
Донецька область	2 957 372	76,73	2 481 157	83,90
Житомирська область	1 000 425	90,53	950 976	95,06
Закарпатська область	710 286	82,91	657 678	92,59
Запорізька область	1 252 225	80,59	1 135 271	90,66
Івано-Франківська область	975 655	95,73	960 281	98,42
Київ	1 537 585	80,35	1 428 001	92,88
Київська область	1 259 129	88,02	1 202 773	95,52
Кіровоградська область	813 833	88,07	764 053	93,88
Кримська АРСР	1 036 190	67,50	561 498	54,19
Луганська область	1 682 344	80,65	1 410 894	83,86
Львівська область	1 915 597	95,24	1 866 921	97,46
Миколаївська область	818 538	84,10	732 179	89,45
Одеська область	1 412 228	75,01	1 205 755	85,38

Рис. 2.1.4 Результати голосування за незалежність України 1991-го року

Донецька область – 83% «За», Луганська – 83%, Одеська – 85% і т. д. Звідси, можна зробити висновок, що на момент 1991-го року Південь та Схід країни цілком підтримував незалежність України і робити висновки зараз про стовідсоткову проросійську позицію цього регіону, не має сенсу. Адже це неможливо підкріпити фактажем.

Якщо ж, наприклад брати до уваги не позицію, а етнічну приналежність то матимемо наступу картину.

Про кількість та склад населення Донецької області
за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року

Особливістю національного складу населення Донецької області є його багатонаціональність, за даними Всеукраїнського перепису населення на території області проживали представники понад 130 національностей і народностей.

Дані щодо найбільш численних національностей, які мешкають в Донецькій області, наведено нижче:

	Кількість (тис. осіб)	У % до підсумку		2001 рік у % до 1989
		2001 рік	1989 рік	
українці	2744,1	56,9	50,7	101,9
росіяни	1844,4	38,2	43,6	79,6
греки	77,5	1,61	1,58	92,6
білоруси	44,5	0,92	1,45	57,9
татари	19,2	0,40	0,48	75,2
вірмени	15,7	0,33	0,19	155,1
єврей	8,8	0,18	0,53	31,4
азербайджанці	8,1	0,17	0,08	в 1,9 р.б.
грузини	7,2	0,15	0,07	в 1,9 р.б.
молдавани	7,2	0,15	0,25	53,8
болгари	4,8	0,10	0,14	67,0
німці	4,6	0,10	0,12	73,0

Рис. 2.1.5 Результати загальноукраїнського перепису населення 2001-го року

За даними загальноукраїнського перепису населення від 2001-го року росіяни склали третину від всього населення на Донбасі, в той час як в Одесі, взагалі одну п'яту. І якщо порівняти кількість росіян на цих територіях на момент 1989-го року та 2001-го року то можна побачити яскраву тенденцію на спад. В той час, як відсоток українців, цілком логічно, продовжував зростати. Але всі ці дані не заважають і надалі прощтовхувати наратив про «русских людей на Донбассе», як бачимо, в тому числі і за допомогою документального кіно.

Якщо підбивати підсумки по документальному фільму «Майдан: Поворот на войну», то можна сміливо сказати, що це типова ілюстрація та збірка кремлівських наративів. Всі думки, озвучені різними експертами у фільмі, все одно зводяться до вже класичних міфів та маніпуляцій, і слово в

слово повторюють позицію уряду РФ. І використання відносно сучасних наративних стратегій, фреймінгу, праймінгу та ін. без достатнього фактажу все одно зводиться до банального «слова партії» зі своєю правдою, що повністю знецінює будь-який гіпотетичний вплив сучасних стратегій на соціум. Тому розрахований цей контент на більш похилу цільову аудиторію, без достатнього рівня критичного мислення та мінімальних навичок фактчекінгу.

Але наступний проект, не дивлячись на ідентичні методи маніпуляції та співзвучні наративи, має набагато ширший вплив, в тому числі і на молоду аудиторію. Мова йде про документальний фільм «Донбасский дневник. Как я побывал на войне» за авторством Стаса Васильєва з YouTube-каналу «Стас ай как просто».

На думку українського тележурналіста Романа Вінтоніва російська пропаганда працює на кількох рівнях: «Перший це пропаганда «в лоб»:Кісельов, Соловйов, Скабєєва – сто відсотків брехні. Це спрямовано на «зомбі», які вже ні в чому не сумніваються і для них існує лише одна правда. Правда, яку озвучує російське телебачення. Але існує і більш складний рівень російської пропаганди для тих хто сумнівається, але при цьому розуміє, що російське телебачення – це занадто. Ці люди можуть не любити Путіна, але водночас не люблять і українську владу. Вони навіть можуть мати проукраїнські погляди, але продовжувати жити з думкою, що війну розпочали олігархи з обох боків заради наживи». Як раз таки, до другого табору можна віднести YouTube-блогера Стаса Васильєва.

Він побудував свою кар'єру та зібрав аудиторію на сатиричних оглядах техніки, але чотири роки тому він почав активно висловлювати свою громадянську позицію та дедалі частіше приділяв увагу російсько-українській війні. З часом техно-контент на його каналі повністю витіснили

політичні огляди та аналітика і зараз він випускає по два тригодинні відео на тиждень з аналітикою новин та ситуації на фронті. В перші дні повномасштабного вторгнення Стас став одним з небагатьох інфлюенсерів в російському інформаційному полі, хто прямо висказав свою політичну позицію. Але на відміну від переважної більшості людей, які публікували дописи «Нет войне», він навпаки максимально підтримав військову агресію свого уряду і став голосом тієї частини росіян, яка кричала, що «їм не соромно» та засуджувала масову русофобію.

Таким чином у жовтні 2022-го року він викладає в загальний доступ документальний фільм власного виробництва «Донбасский дневник. Как я побывал на войне». Варто зауважити, що за час повномасштабного вторгнення Росії на територію України, кількість підписників лише на YouTube-каналі Стаса Васильєва зросла на 420 тис. глядачів. І не дивлячись на специфічну тематику його відео, 83% його глядачів все ще займають чоловіки до 25 років. Виходячи з цього можна зробити певні висновки про небезпечність сфери його впливу, адже це один з небагатьох російських пропагандистів з такою молодою аудиторією.

Отже, провідним наративом цієї стрічки є, «Донецьк і Луганськ це російські міста, з російськими людьми» і маніпулятивна мантра про вісім років обстрілів цих міст збройними силами України. І почати варто з такого інструменту сучасної пропаганди, як «agenda-setting» він же «правило порядку денного».

Адже сама структура цієї стрічки не залишає глядачу поля для роздумів, а констатує і підводить до єдино-правильного висновку. Так виглядає сам конструкт та послідовність викладення тем і «правильних» наративів у фільмі: «Фільм повністю знятий на народні гроші» - «Попереду нас бандерівці, позаду нас власівці» - «Сьогодні робитимемо для вас

справжню чесну журналістику» - «По приїзду до Донецька я здивувався красі цього міста, так, на перший погляд, і не скажеш, що його хтось бомбив» - «Познайомившись із місцевими хлопцями, вони розповіли, що українське телебачення у 2014 році «перекручувало» сюжети та відео за їх участю» - «Все українське телебачення 2014-го року зводилося до того, що люди під обстрілами це зомбовані овочі» - «після Євромайдану народ Луганська та Донецька категорично відмовився приймати нову владу» - «Донбас абсолютно повністю орієнтований на Росію, це було до війни, під час, і ясна річ - зараз» - надалі йде екскурс в історію, метою якого є доведення думки, що «всі українці – нацисти» – «Це Алея ангелів – пам'ятник усім загиблим від рук ЗСУ дітей» і т.і. (<https://www.youtube.com/watch?v=ooWmtZYrOwE&t=3518s>).

Навіть, за стислим оглядом тез, що прозвучали за перці двадцять хвилин фільму можна зрозуміти, що автор буде висвітлювати події виключно із зручним для себе трактуванням та надалі підкріплювати низкою суб-наративів – генеральний наратив про вбивство цивільних людей на Донбасі.

Коли автор методично й послідовно звертається до висвітлення одних і тих самих подій та проблем, вони починають сприйматися цільовою аудиторією як найважливіші й такі, що справді заслуговують на увагу. У свідомості аудиторії формується домінанта щодо певної проблемної зони за рахунок інших зон, від яких увага аудиторії відволікається.

Відтак формується відповідний «порядок денний», тобто стійкі уявлення про те, що наразі є важливим, а що «не важливим» і чому слід надавати особливої уваги саме цим подіям, фактам, персоналіям тощо, а не іншим. Тож для початку, треба зупинитись на генеральному наративі, аби надалі було легше орієнтуватись в фактах та розуміти контекст за «рамками» встановленими автором фільму.

«Не найочевидніша, але фундаментальна маніпуляція знаходиться в самій назві — це сам «Донбас». Мається на увазі територія Донецької та Луганської областей, яку Росія у своїй пропаганді відокремлює та навіть протиставляє Україні. Таким чином «страждання Донбасу» звучить як щось окреме від страждання всієї України. Таке відокремлення потрібне, аби просувати наратив про громадянську війну. Мовляв, Донбас сам хоче відокремитися, адже дуже відрізняється від іншої України, ніколи не був її рідною частиною і взагалі ближчий до Росії» [34].

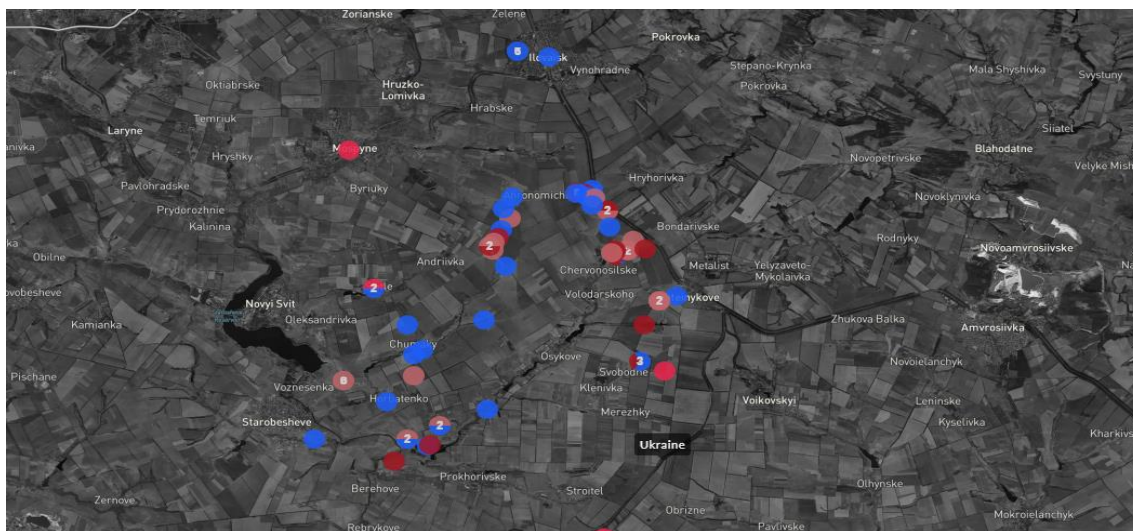
«Насправді більшість територій, які сьогодні називають Донбасом, була у складі всіх форм української державності. Там розташовувалися паланки Запорізької Січі, ці землі входили до Української Народної Республіки, а потім після радянської окупації — Української Радянської Соціалістичної Республіки. А сучасні Донецька та Луганські області не лише були нашою територією, а й чинили Москві збройний спротив разом з іншими частинами України. Це має значення, бо деякі інші території, що раніше належали Україні, комуністи спокійно приєднали до Росії» [34].

Наприклад, Таганрозький округ до 1925-го входив до Донецької губернії України — 71,5% його населення становили українці. На Кубані українців було вдвічі більше, ніж росіян. І все ж приналежність цих земель радянська влада змінила, а от Донецьк та Луганськ лишила українськими. Згідно з імперським переписом 1897 року, більшість населення Донбасу тоді розмовляла українською мовою. Можна подивитися й на соціологію Донбасу. Згідно з опитуванням лютого 2014 року, лише кожен третій житель Донеччини та кожен четвертий житель Луганщини хотів об'єднання всієї України з Росією. Згідно з опитуванням 2016 року, 72% жителів вільних територій Донбасу хотіли б, аби регіон був у складі України, 8% виступали за приєднання до Росії і всього 4% — за незалежність [35].

Фраза про «убийства на Донбасе» звучить так, наче Україна здійснює агресію проти власного населення. Цю думку про громадянську війну російська пропаганда намагалася просувати всі вісім років. Вісім років головним завданням російської пропаганди було довести, що вона не порушувала кордонів і не воює на Донбасі. Мовляв, Україна захищає територіальну цілісність від внутрішніх «сепаратистів». Що ж, ця брехня теж була спростована ще у 2014 році [35].

Штурм першого українського міста - Слов'янська - очолював російський офіцер Ігор Гіркін, у чому він сам зізнався. Його цитати підтверджують, що якби не Росія, не було б ніякої війни, усе закінчилося б так само, як в інших «республіках»: «Якби наш загін не перейшов кордон, в результаті все б скінчилося, як у Харкові, як в Одесі. Було б кілька десятків убитих, обпалених, заарештованих. І на цьому б скінчилося. А практично маховик війни, яка досі триває, запустив наш загін» [36].

Окрім зізнання очільника операції існує також ціла платформа з доказами присутності кадрових російських військових в Іловайську та на Донбасі в період 2014-го року [37]. Сама платформа виконана у вигляді інтерактивного застосунку, на якому можна бачити не лише докази, а й точне розташування кожного конкретного випадку. Окрім доказів з полоненими, там також присутні відеофіксації техніки, яка могла бути виключно російською. Визначалось це за допомогою нейромереж, аналізу терабайтів даних та 3-D моделювання. Але замість всіх цих даних, Стас Васильєв показує «Алею ангелів» в Донецьку, з фотографіями загиблих дітей, і під сумний аудіоряд пускає сльозу. Тим самим, зміщуючи акцент уваги глядача з реальних фактів на відверту маніпуляцію загиблими дітьми [44].

Рис. 2.1.6 Інтерактивна мапа з розташуванням конкретних випадків присутності кадрових російських військових на Донбасі

Наступним цікавим використанням стратегії праймінгу у фільмі є використання образу воєнного злочинця та командира терористичного батальйона «Спарта» Арсена Павлова, відомого також, як «Моторола». Справа у тому, що автор документальної стрічки повністю ігнорує всі відеодокази злочинів підрозділу «Мотороли», а саме знуцання, катування, жорстокі вбивства людей та регулярні обстріли своїх позицій, що були відвертою фальсифікацією порушення режиму тиші нібито з боку України.

Натомість він показує свідчення випадкових жителів донецької і луганської областей, які крізь сльози згадують загиблого «героя новоросії». У цьому сегменті автор повністю ігнорує реальні факти та доведені злочини Павлова, але згадує ікону присвячену йому від РПЦ. Тим самим надаючи образу «Мотороли» «правильних» якостей та демонструє нібито абсолютну прихильність жителів Донбасу до «павшого героя»- ледь не возносячи його до лику святих.

Надалі автор підкріплює твердження, що ЗСУ планомірно обстрілювали мирних жителів Донбасу, беручи інтерв'ю в однієї з місцевих

жительок. Вона ж в свою чергу заявляє: «І ось просто під моїми вікнами, стояв отже «укропівський» танк і просто тупо туди стріляв. Причому знаєте, чому він це робив? Для нього це була явно гра комп'ютерна. Мабуть, не було інтернету і він просто гулявся. Він повільно, не поспішаючи, цілився в одне віконце, друге, третє ... Тобто для нього це був певний морський бій». Так на думку автора виглядають серйозні бойові дії в 21-му столітті. Тобто замість ведення вогню по ворогу, гіпотетичний український танкіст витрачав весь свій вкрай обмежений боєзапас на «гру». Подібний прямолінійних безгрунтовних маніпуляцій не дозволяли собі навіть автори фільму «Майдан: Поворот на війну». Подібні тези від «простих жителів Донбасу» не потребують навіть контраргументів для спростування, достатньо просто усвідомити сказане цією жінкою, щоб зрозуміти, що це повний абсурд.

Повертаючись до теорії «порядку денного». Вона в даному випадку розповсюджується не лише на загальний підбір тем для просування наративів, а й на підбір самих респондентів для підкріплення власного пропагандистського наративу. С перших хвилин можна помітити прямий взаємозв'язок між підбором респондентів та їх віковою групою. Первеажну більшість з них становлять люди похолого віку, але є і поодинокі випадки коментарів від молоді. І це здебільшого або бойовики так званого «ДНР» або хлопці з символікою Й. Сталіна та СРСР, тобто напряду зацікавлені в поширенні проросійської позиції. В фільмі немає жодного респондента, який позитивно ставився б до України, або хоча б не використовував слово «бандерівці».

З перших хвилин і протягом всього хронометражу, який становить 2 год 55 хвилин, С.Васильєв за допомогою суб-наративів про нацистів, обстріли цивільних, вплив Заходу, українську недодержавність та інших, проштовхує глобальний наратив про «8 років» та напряду виправдовує війну.

«Мої пацифістські погляди не дозволять мені підтримати війну. Але це не війна. Це планомірне винищення мирних людей» - так він сам виправдовує військову агресію для себе. Паралельно, в своїх ефірах він періодично критикує діючого президента РФ - В. Путіна. Критикує за «надмірну дипломатію». Тобто за те, що Путін занадто сильно хоче миру дипломатичним шляхом, а не військовим.

Загалом, незважаючи на різні платформи та цільову аудиторію, підхід до пропаганди на телеканалі RT та на YouTube-каналі «Стас ай как просто» є абсолютно ідентичним. Кремлівські наративи загорнуті у відверті маніпуляції людськими емоціями, відсутність фактажу, напівправду, стратегії фреймінгу та праймінгу, відсутність плюралізму думок та поля для роздумів. Виключно однобокий та дезінформуючий погляд на сучасну політичну ситуацію.

2.2 Наративні стратегії як засіб контрпропаганди в українському документальному контенті під час повномасштабного вторгнення

«І пропаганда, і контрпропаганда – зброя інформаційно-психологічних війн, тобто протиборства сторін, яке виникає через конфлікт інтересів і здійснюється шляхом навмисного впливу на свідомість супротивника (народу, колективу або окремої особи) для його когнітивного придушення або підпорядкування, а також за допомогою використання заходів інформаційно-психологічного захисту від такого впливу» [10].

«Сутність контрпропаганди – це активні дії, що розкривають облудність пропаганди опонентів, які поширюють негативно критичну інформацію. Головні принципи контрпропаганди – наступальність і послідовність. Завданням контрпропаганди є формування стійкої громадської

думки і імунітету до пропаганди суб'єктів, що поширюють негативно критичну інформацію» [10].

З початку повномасштабного вторгнення було створено вже близько двох сотень кінокартин на тему російсько-української війни. Переважно вони націлені на іноземну аудиторію та є учасниками різноманітних кінофестивалів. Серед них повнометражні стрічки, короткометражки, ігрове кіно, репортажі та документальні фільми. Нас будуть цікавити саме останні.

На прикладі двох проектів ми розглянемо використані в них наративні стратегії, які використані як засіб контрпропаганди та проаналізуємо відмінності з російською пропагандою в документальному контенті.

І почати варто з українського документального фільму 2022-го року «Маріуполь. Хроніки пекла» Лізи Татарінової знятий у типовій телевізійній естетиці, та основна його сила — свідчення маріупольців, які виїхали з міста. Поступово перед нами розгортається хронологія подій — від перших обстрілів до жахливої обстановки напередодні тотальної блокади «Азовсталі». Як зрозуміло з назви, фільм є хронікою подій в Маріуполі в перші місяці після повномасштабного вторгнення. Він побудований на опитуваннях місцевих жителів та відео-хроніках з руйнуваннями міста.

Першою і найголовнішою відмінністю «Маріуполь. Хроніки пекла» від російської документальної пропаганди є сама мета та ідея створення стрічки. Якщо в розглянутих вище фільмах метою було виправдовування військової агресії та пояснення її необхідності, то український фільм має на меті одне — максимальне поширення у світі наслідків цієї агресії. Саме тому авторка проекту надала повний доступ на безкоштовне поширення її стрічки в будь-яких ресурсах. Завдяки цьому рішення фільм отримує відгуки та продовжує залишатись на слуху в усьому світі і тим самим продовжує виконувати свою

мету - інформувати та нагадувати світові, що війна триває і Україна, як ніколи потребує допомоги.

В рецензіях до фільму кажуть, що «героями фільму «Маріуполь. Хроніки пекла» є одинадцять мешканців міста, яким пощастило вирватись із блокади. Сама авторка зазначає, що насправді героїв дванадцять. Останній — це сам Маріуполь, якому врятуватись поки що не вдалося. Місто «розповідає» свою історію на рівних із людьми, тобто від його імені йде закадровий текст. «Привіт. Це я, Маріуполь. Кажуть, прийшла весна. Але я її не побачу», — вимовляє чоловічий голос на тлі кадрів понівеченого міста» [43].

Українською у фільмі говорить лише місто — всі інші спілкуються російською. Іноземні глядачі цього не помітять: переклад усе нівелює. Але цей факт є дуже важливим у порівнянні з російськими засобами маніпуляції. Адже у фільмі свідчать ті самі російськомовні українці, яких російська армія прийшла «визволяти» і «рятувати від нацистів». Таким чином Ліза Татарінова замість відзеркалення методів того ж С. Васильєва, напряду апелює всій російській пропаганді фактом, що в Україні не було ніяких утисків російськомовних громадян. І про це тут розповідає не диктор за кадром, а власне, самі жителі міста.

Варто також зауважити, що відверті маніпуляції на емоціях у стрічці зведені до мінімуму. Звісно вони присутні, оскільки це обов'язковий атрибут жанру. Але окрім драматичного музикального супроводу та періодично провокуючого відеоряду, розповідь іде вважено та сухо. Констатуються факти руйнувань будівель, театру, пологового будинку, але ніхто з оповідачів не плаче та не намагається видавити з глядачів потрібні емоції.

Журналіст Макс Грабовський зробив майже непомітну паузу лише раз, коли шукав влучне слово на позначення ворогів. «Ці... нелюди», — врешті

сказав він. Інший герой, тренер Євген Тузов, який під час блокади був комендантом сховища у спортзалі, спіткнувся на розповіді про те, як люди голодували і їли собак. «Я сам маю собаку. Вони були змушені з'їсти свого домашнього улюбленця», — ретельно зважуючи слова, розповів він [43].

Також на відміну від вже згадуваного «Донбасского дневника», тут розповіді людей супроводжуються відео-фіксаціями та доказами руйнувань та вбивств. Для прикладу, одним із основних аргументів військових злочинів ЗСУ у С. Васильєва у його проекті була «Алея ангелів» в Донецьку, яка, окрім відвертої гри на емоціях, ніяк не доводить причетність українських військових до гибелі цих дітей. В цей же час в проекті «Маріуполь», розповідь одного з постраждалих в пологовому будинку підкріплюється відеофіксацією з того дня, та кадрами рятування вагітних жінок із зруйнованої лікарні.

Загалом, якщо підсумувати все вищесказане то можна зрозуміти, що стратегія України в інформаційній війні полягає не в відвертій маніпуляції почуттями та методичним декламуванням дезінформуючих наративів, а в банальному висвітленні фактів та доказів. Звісно «Маріуполь. Хроніки пекла» це не зовсім той же жанр, що і «Донбасский дневник», і він має за мету лише показати наслідки агресії, а не пояснювати першопричини виникнення цієї агресії. Але навіть за самим підходом до подачі інформації українська документальна стрічка виграє по всіх пунктах. Після її перегляду вас не залишають з одним «правильним» тлумаченням ситуації. Є плацдарм для роздумів та дискусії, але наразі в цьому немає необхідності.

Наступним яскравим прикладом української контр-пропаганди в документалістиці є контент відомого українського блогера Віктора Слідановського з You-Tube каналу «Slidan». За час повномасштабного вторгнення він випустив три об'ємні документальні відеоматеріали з

розвінченням основних «тейків» російської пропаганди. Основною його роботою під час підготовки цього циклу відео, був збір та систематизація всієї інформації та задокументованих доказів, що може так чи інакше торкатись нарративних стратегій російської пропаганди. Сам він позиціонує цикл своїх відео, як еталонний набір усіх нарративів, які формують російську аргументацію, проросійську позицію, в тому числі – і в Україні. «Тут буде і про нациків, і про «8 лет», і про «Одесса 2 мая», і про НАТО і про політичний естеблїшмент в Україні і світі» [42].

Яскравим прикладом раціональної контр-пропаганди в першому документальному відео В. Слідановського під назвою «Початок кінця російської аргументації» є розвінчення міфів та нарративів стосовно утисків російськомовного населення та прийняття мовного закону. На цей маніпулятивний тейк Віктор приводить логічні причини впровадження цього закону, серед яких є динаміка чисельності українців в Росії, і навпаки.

І в додаток до цього підкріплює думку про потребу впровадження мовного закону, через призму цензури та утисків української мови під час радянської окупації. І робить він це на прикладі аналізу мови кінофільмів від головної української кінотудії – ім. Довженка. Таким чином, для статистичного аналізу він виділив три групи класифікації: російськомовне кіно, україномовне, двомовне.

«Мову певної кількості стрічок визначити не вдалося, бо в мережі не було відповідних відеоматеріалів. Здебільшого це фільми на українську тематику, але зараховувати їх в україномовні таких підстав не достатньо. Отже, результати аналізу мови фільмів кіностудії ім. Довженка за 1930-1991 роки. Всього кількість проаналізованих стрічок склала 378 фільмів. З них російськомовних - 336 (88.89%), україномовних - 22 (5.82%), двомовних - 6 (1.59%). Мову 14 (3.70%) стрічок визначити не вдалося» [38].

На зауваження стосовно перевірки від СНБУ на правильну вимову українських слів, автор в свою чергу апелює так: «Це просто один з досить ефективних методів виявити людину, яка не знає фонетичних особливостей української мови, а отже скоріш за все не жила тут останні десять років. І з великою вірогідністю може бути причетною до, різного роду, ДРГ».

Наступним важливим питанням поставленим у стрічці став наратив про «ультра-правих на Євромайдані». На що автор відповідає, що це відверта маніпуляція і видання маргінального ультра-правого елемента, який дійсно був присутній на майдані за більшість чи основну рушійну силу Євромайдану. Надалі він наводить відео-запис з ресурсу «Страна.юа» із групою людей скандуючих: «Буде Україна вільна, буде ненька самостійна, москалів на ножі». І сам факт визнання подібних суб'єктів в Україні вже суттєво відрізняє політику ведення інформаційної війни в Україні та Росії. Адже в жодному з розглянутих російських документальних проєктів не було ні слова про можливу провину чи визнання резонності яких-небудь зауважень в свою адресу. Виключно абсолютна правота з усіх питань. В той час, як український автор визнає факти і надалі сам пояснює причину їх виникнення. До речі відео він взяв з ресурсу «Страна.юа», який останні 8 років займався як раз таки створюванням картинки реальної проблеми з нацизмом в Україні, видаючи поодинокі випадки за масові явища.

І в протипагу на цей наратив автор демонструє нарізку з одинадцяти відео-доказів з групами людей в Росії скандуючими, різного роду, ультра-праві та ксенофобські висловлювання в бік українців. Таким чином знецінюючи цей наратив та аргументацію, що на ньому будується.

Наступною темою для розкриття стали події в Одесі 2-го травня. На що автор відповів не лише оприлюдненими доказами та версіями перебігу подій того дня, а й провів своє розслідування. За результатами якого вийшло

довести причетність російських неонацистських угруповань до організації бійні біля будинку профспілок.

Основним фігурантом та живим доказом цього твердження є військовий злочинець, націонал-соціаліст та член «Одеської дружини» - Антон Раєвський. Справа у тому, що у своєму мікро-блогі під час подій 2-го травня він публікував багато відеоматеріалів з місця подій, і на цих відео можна детально роздивитись його форму. На інших досить відомих відеозаписах чітко видно, що колону антимайдану в Одесі ведуть люди в ідентичній формі. З чого можна зрозуміти, що їх усіх об'єднує певна організація, яка займає ключові позиції цього антимайдану. Адже вони ведуть саме звичайних людей.

Надалі автор приводить кілька десятків інтерв'ю з різних джерел з Антоном Раєвським. В яких він відверто розповідає про членство в РОВС, називає себе російським нацистом, вихваляється російськими колабораціоністськими дивізіями на кшталт дивізії «Russland», розповідає про участь в бойових діях з боку так званих «ДНР», зізнається в організації замаху на Сергія Стерненка та деменструє свої татуювання з символікою 3-го Рейху та портретом А. Гітлера. Таким чином виходить, що під лозунги «Фашизм не пройде» проросійські марші насправді ведуть представники націонал-соціалізму [39].

І це далеко не єдине розслідування, яке В. Слідановський проводить у циклі своїх документально-аналітичних матеріалів. У другій частині циклу під назвою «Кінець російської аргументації» Віктор бере коментар в учасників документальної стрічки «Майдан. Поворот на війну». А саме у двох членів дивізії «Азов». І в цій розмові вони зізнаються, що їх участь в пропагандистському фільмі від РТ це відверта маніпуляція і кожен фрагмент з ними було суттєво відредаговано на пост-продакшені. Що в черговий раз

демонструє всю різницю між підходами до ведення інформаційної війни Росією та Україною.

В той час, як російська документалістика використовує весь доступний арсенал маніпулятивних стратегій, Україна прагне висвітлювати події об'єктивно та без заздалегідь закладених маніпулятивних наративів. На прикладі матеріалів Лізи Татарінової та Віктора Слідановського можна переконатися, що українські документалісти прагнуть реального висвітлення подій. А якщо треба зробити аналітично-просвітницький матеріал, вони роблять ставку не на «Алею ангелів», а на сотні документів та аудіо- і відео-фіксацій. Їх аргументація підкріплена доведеними фактами, а не словами В. Путіна чи конспірологічними теоріями.

Таким чином ми переконались що ...наративного регулювання по відношенню до російського документального. А російський док. Контент є деструктивним наративним регулюванням українських меседжів.

ВИСНОВКИ

Інформаційна війна у сучасних умовах є одним з вирішальних факторів перемоги. Особливо це важливо для України, яка веде асиметричну війну проти ядерної держави з переважаючим військовим потенціалом. Від того, як за кордоном сприймають події в Україні, залежить і рівень політичної підтримки, і обсяги допомоги, і масштаби запроваджених проти агресора санкцій.

Одним з основних напрямків інформаційної протидії агресору є документальна журналістика. За час повномасштабного вторгнення в Україні було випущено близько двох сот стрічок різного калібру присвячених російсько-українській війні. І в той час, як українські режисери-документалісти мають на меті максимальне поширення наслідків ворожої агресії та інформування світу про жахливі події, що відбуваються в Україні буквально кожного дня; російські документалісти зацікавлені виключно в маніпулятивних та дезінформувальних виправдовуваннях війни, які вони транслюють за допомогою сучасних нарративних стратегій.

До основних нарративних стратегій належать:

1. Фреймінг (від англ. frame – «рамка») – це комунікативна стратегія, спрямована на організацію контенту новинного повідомлення шляхом «вставлення» його в «рамочку», тобто в контекст певного нарративу для окреслення параметрів «правильного» сприймання новини масовою аудиторією.

2. Праймінг (від англ. to prime — «інструктувати») - це комунікативна стратегія, розроблена психологами-біхевіористами, що має на меті зумисну активацію у цільовій аудиторії певних знань та навичок поведінки для

маніпулятивного нав'язування цій аудиторії наперед визначених сценаріїв сприйняття та прийняття рішень.

3. Теорія «порядку денного» - це контроль публічного сприймання певної реальності (політичної, економічної, фінансової тощо) шляхом віднаходження та підтримання певного компромісу між «справжньою» й «медійною» реальностями.

Як ми побачили, всі ці стратегії активно використовуються російськими ретрансляторами пропаганди. Починаючи з проплаченого державою телеканалу «Russia Today» і закінчуючи особистими блогами російських інфлюенсерів, які на свою цільову аудиторію більш доступною мовою доносять ті самі кремлівські наративи.

В свою чергу, проаналізовані українські режисери-документалісти дотримуються професійних стандартів журналістики і демонструють події об'єктивно, наскільки це взагалі можливо в умовах війни.

В трьох розглянутих українських документальних стрічках, а саме в «Маріуполь. Хроніка пекла» Лізи Татарінової, «Початок кінця російської аргументації» та «Кінець російської аргументації» Віктора Слідановського – не було задіяно жодних наративних стратегій. Адже вони мали на меті поширення, а не виправдовування. Не має необхідності декламувати одні й ті самі наративи із року в рік, коли можна просто показати реальність та навести задокументовані докази від офіційних незалежних платформ стосовно тих чи інших подій.

Але незважаючи на прямолінійну та безгрунтовну пропаганду в розглянутих російських стрічках («Майдан. Поворот на войну» та «Донбасский дневник») – вони все одно продовжують успішно виконувати свою функцію. А саме просування вигідних уряду наративів задля подальшого поширення дезінформації в інформаційному просторі.

Наприклад, «Донбасский дневник» наразі набрав вже 4,6 млн переглядів на платформі YouTube, що для тригодинного відео є просто неймовірним результатом. Цей фільм став настільки популярним, що поле його впливу вийшло за межі інтернет-мережі і вже шість разів він фігурував в інформаційних сюжетах на телебаченні.

Документальне кіно з кожним роком стає дедалі ближчим до звичайних людей, тим самим набираючи все більше популярності. Саме тому російські ЗМІ вирішили, що воно є чудовим плацдармом для просування дезінформувальних наративів та формування у населення «картини світу».

Саме тому, зараз в умовах інформаційної війни документальне кіно є серйозним джерелом деструктивних наративів. На ці фільми посилаються експерти, на їх основі роблять сюжети на телебаченні та просто використовують як базу для власної аргументації. Вони набирають мільйони переглядів на різних платформах і формують серед населення хибні уявлення щодо актуальних подій. І на прикладі розглянутих в роботі документальних стрічок як українського, так і російського виробництва ми змогли проаналізувати відмінності у наративних стратегіях у створенні документального контенту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Петренко Г., Довженко О. По той бік екрану. *Детектор медіа*. 2021. С. 19–21. URL : https://detector.media/doc/images/news/archive/2021/188114/On_the_other_side_DM_final_UKR_WEB.pdf (дата звернення 25.11.2022).
2. Ожеван М. Глобальна війна стратегічних нарративів: виклики та ризики для України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4 (41) URL : <http://ippi.org.ua/sites/default/files/ozevan.pdf> (дата звернення 25.11.2022).
3. Гречка С. Наративні технології моделювання іміджу України в умовах інформаційно-психологічного протиборства. *Young Scientist*. 2020. № 8 (84) С. 183–189. URL : <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/793/763> (дата звернення 25.11.2022).
4. Reich Robert. The Lost Art Of Democratic Narrative: Story Time. *The Republic*. 2005. 28 March. URL : https://delong.typepad.com/egregious_moderation/2008/02/robert-reich-th.html (дата звернення 25.11.2022).
5. D'yakova B. Massovaya politicheskaya kommunikatsiya v teorii ustanovleniya povestki dnya: ot efekta k protsessu [Mass Political Communication in the theory of the establish of the agenda: from the effect to the process] *Politichsekiye issledovaniya*. 2003. №3. S. 109–119. URL: <https://www.politstudies.ru/article/3212> (дата звернення 25.11.2022).
6. Кодельник А., Ілюк О., Ре-візія історії: російська історична пропаганда та Україна. ГО «Інтерньюз-Україна», 2019. URL : <https://internews.ua/opportunity/revision> (дата звернення 25.11.2022)

7. Довженко О. По той бік екрану. *Детектор медіа*. 2021. URL : <https://go.detector.media/po-toj-bik-ekrana-analiz-mediaspozhivannya-ta-dezinformatsiyi-v-ukrayinskomu-informatsijnomu-seredovishhi/> (дата звернення 26.11.2022).
8. Галушко К., Гоменюк І., Грицак Я., Громенко С., Єрмоленко В., Єфіменко Г. Ре-візія історії: Російська історична пропаганда та Україна. Київ : К.І.С., 2019. 99 с. URL : https://internews.ua/storage/app/media/Re_vision_2019_ua.pdf (дата звернення 26.11.2022).
9. В. Копійка, М. Дорошко, В. Балюк. Гібридна війна Росії проти України після Революції Гідності: Монографія. Київ : Ніка-Центр, 2018. 280 с. URL : <https://vb.lka.lt/object/elaba:100592296/MAIN#page=50https://www.hups.mil.gov.ua/assets/uploads/library/vitchizna/gibridna-viyna-rosii-proti-ukraini.pdf> (дата звернення 25.11.2022).
10. Гордієнко М. Соціально-політичні процеси в Україні та світі у контексті глобалізаційних перетворень. 2021. С. 50–57. URL : <https://vb.lka.lt/object/elaba:100592296/MAIN#page=50> (дата звернення 25.11.2022).
11. Ковалів С. Літературознавчий словник. 2007. С. 148. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001094> (дата звернення 25.11.2022).
12. Курбан О. Бойові наративи в системі сучасних геополітичних інформаційних війн. Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. URL : <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/471> (дата звернення 25.11.2022).

13. Магда Є. Гібридна війна: Вжити і перемогти. 2015, С. 10. URL : https://balka-book.com/files/2017/06_10/12_24/u_files_store_6_68818.pdf (дата звернення 25.11.2022).

14. Опалько Ю. Роль громадянського суспільства України у протидії зовнішній агресії. 2019. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=spra_2015_3_6 (дата звернення 27.11.2022).

15. Федорків М. Як російські фейки проникають в український інформаційний простір, 2020. *Армія. Інформ* URL : <https://armyinform.com.ua/2020/12/18/yak-rosijski-fejky-pronykayut-v-ukrayinskyj-mediaprostir/> (дата звернення 25.11.2022).

16. Хардель Р. Вікіпедія як інструмент впливу на історичну свідомість в контексті російсько-української інформаційної війни, 2019. *Sdirect24*, № 2(7). URL : https://web.archive.org/web/20190401150112/https://docs.wixstatic.com/ugd/527eac_10668738b8e543bb8b0384ce69944bdd.pdf (дата звернення 27.11.2022)

17. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця. Монографія. Національна академія Служби безпеки України, 2018. С. 50–57. URL : https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_157_23158169.pdf (дата звернення 25.11.2022).

18. Апостолова Л., Власова Т. Документальне кіно (не) має бути пропагандою? *Детектор медіа*. 2020. URL : <https://detector.media/infospace/article/180352/2020-09-07-dokumentalne-kino-ne-maie-butuy-propagandoyu/> (дата звернення 24.11.2022).

19. Петрівська О. Фільм «Божественні» як маніфест прямого кіна в українській документалістиці. *Український католицький університет*. 2022. URL : <https://er.usu.edu.ua/handle/1/3373> (дата звернення 25.11.2022).

20. Шевченко Т. «Гайдамаки». Зібрання творів: У 6 т. К., 2003. Т.1: Поезія 1837–1847. С. 128–190. URL : <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev117.htm> (дата звернення 26.11.2022).

21. Гурковський В. Захист іміджу Української держави в умовах інформаційної глобалізації. 2012. С. 54–71. URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12GVIUIG.pdf>. (дата звернення 25.11.2022).

22. Крименюк О., Отт М. Від початку часів: якими були вісім скликань Верховної Ради? *VoxUkraine*. 2019. URL : <https://voxukraine.org/uk/spravi-davno-i-ne-duzhe-minulihdniv/> (дата звернення 27.11.2022).

23. Про нас. *Укрінформ*. Мультимедійна платформа іномовлення України. 2022. URL : https://www.ukrinform.ua/info/about_agency.html (дата звернення 28.11.2022).

24. Гордієнко О. Вплив повномасштабної російсько-української війни на сприйняття України в країнах європейського союзу. *Національний університет «Києво-Могилянська академія»*. 2022, С. 25. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23511/Hordiienko_Bakalavraska_robota.pdf?sequence=1 (дата звернення 28.11.2022).

25. Малишенко А. «Зараз треба знімати там, де не будеш заважати». Як повномасштабне вторгнення вплинуло на роботу документаліст_ок. *Суспільне Культура*. 2022. URL : <https://suspilne.media/247434-zaraz-treba-znimati-tam-de-ne-budes-zavazati-ak-povnomasstabne-vtorgnenna-vplinulo-na-robotu-dokumentalistok/> (дата звернення 25.11.2022).

26. Ганжа А. Поліфонізм наративу в документальному кінотексті. *Культура слова*. № 90. 2019. С. 153–156. URL : <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/180187/15-Ganzha.pdf?sequence=1> (дата звернення 25.11.2022).

27. Касян Л. Аудіовізуальні документи у процесі формування історичної пам'яті. *Архіви України*. 2018. С. 91–99. URL : https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1A6hs6oAAAAJ&citation_for_view=1A6hs6oAAAAJ:YsMSGLbcyi4C (дата звернення 28.11.2022).

28. В Україні 11 листопада відбудеться прем'єра фільму Мантаса Кведа Равічюса «Маріуполіс-2». Інститут Масової Інформації, 2022. URL : <https://imi.org.ua/news/v-ukrayini-11-lystopada-vidbudetsya-prem-yera-filmu-mantasa-kvedaravichyusa-mariupolis-2-i48522> (дата звернення 28.11.2022).

29. Нахманович В. Бабин Яр: гібридні контексти Сергія Лозниці. *Історична правда*, 2021. URL : <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/10/19/160326/> (дата звернення 28.11.2022).

30. Дорош С. Бабин Яр і російський слід. Що стоїть за конфліктом навколо меморіалу. *BBC News Україна*. 2021. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-56156925> (дата звернення 28.11.2022).

31. Чорнобровкіна Г., Бадік М. «Комунікація з'їла колобка». Марія Титаренко про парадоксальні комунікативні кейси, 2021. URL : <http://old.media.ucu.edu.ua/komunikatsiya-zyila-kolobka-mariya-tytarenko-pro-paradoksalni-komunikatyvni-kejsy/> (дата звернення 28.11.2022).

32. Ковпак В. Інформаційно-комунікаційна діяльність світового українства як «м'яка сила»: документні ресурси, стратегічні наративи. *Стратегічні комунікації суб'єктів політики в умовах сучасної політичної*

дійсності: колективна монографія, 2021. С. 30–62. URL : file:///C:/Users/cinem/Desktop/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_%D1%81%D1%83%D0%B1%E2%80%99%D1%94%D0%BA%D1%82%D1%96%D0%B2_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8.pdf (дата звернення 24.11.2022).

33. Корнійчук Ю. Культура як «м'яка сила» в концепції зовнішніх відносин Джозефа Ная. *Культурологічний альманах*. 2019. 5 випуск. С. 55. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18080/Korniychuk.pdf?sequence=1> (дата звернення 28.11.2022).

34. Соціологи: у контрольованому Києвом Донбасі хочуть бути в Україні. *BBC News Україна*. 2015. URL : https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/01/160113_ukraine_sociology_trends_vs (дата звернення 27.11.2022).

35. Зубченко Я. «Восемь лет». Деконструкція найпопулярнішого пропагандистського міфу Росії. *MediaSapiens*. 2022. URL : <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/29277/2022-04-03-vosem-let-dekonstruktsiya-naupopulyarnishogo-propagandystskogo-mifu-rosii/> (дата звернення 28.11.2022).

36. Стрелков взяв на себе відповідальність за війну на сході України. *LB.ua*. 2014. URL : https://lb.ua/news/2014/11/20/286723_strelkov_vzyal.html (дата звернення 28.11.2022).

37. Денисюк Ж. Пропаганда та контрпропаганда в контексті стратегій державної інформаційної політики. *Вісник Таврійського національного університету*. Том 32 (71). № 2. 2021. URL : http://www.pubadm.vernadskeyournals.in.ua/journals/2021/2_2021/10.pdf (дата звернення 27.11.2022).

38. Кіностудія ім.Довженка як дзеркало русифікаторської політики в СРСР. *Історична правда*. 2022. URL : <https://www.istpravda.com.ua/blogs/51e5bcfd5edf4/> (дата звернення 02.12.2022).

39. Волчек Д. «Это была замануха"Исповедь русского фашиста, не любившего Путина, но воевавшего за новороссию». *Радіо Свобода*. 2016. URL : <https://www.svoboda.org/a/27587219.html> (дата звернення 02.12.2022).

40. Hate Crime. *Statistics*. URL : <https://ru.knoema.com/HKD2019/hate-crime-statistics?country=1000530-ukraine> (дата звернення 02.12.2022).

41. Russians at Maidan. 2014. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=jRTgH6WB8ts> (дата звернення 02.12.2022).

42. Початок кінця російської аргументації. 2022. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=hQZEJvOUG8s&t=922s> (дата звернення 02.12.2022).

43. Спалек М. Маріуполь: я хочу, щоб світ мене почув. *Детектор Медіа*. 2022. URL : <https://detector.media/infospace/article/199363/2022-05-20-mariupol-ya-khochu-shchob-svit-mene-pochuv/> (дата звернення 29.11.2022).

44. The Battle of Ilovaisk Mapping Russian Military Presence in Eastern Ukraine. August–September 2014. URL : <https://ilovaisk.forensic-architecture.org/> (дата звернення 29.11.2022).

SUMMARY

Troyno M.R. Narrative strategies of documentary content in the modern information space. Zaporizhzhya, 2022. 78 pp.

Despite the high efficiency of narrative constructions, the form of content itself remains an equally important component of successful manipulation. And in this field, one of the leading positions in terms of the degree of involvement is now occupied by documentary cinema. After all, this is a truly universal genre of providing information among the younger generations. That is why, in the conditions of informational and cognitive war, documentary films are a serious source of both constructive and destructive narratives, because their factual basis carries a pragmatic potential for audience argumentation.

The goal of the project is to analyze narrative constructions of Ukrainian documentary content as a tool of narrative regulation in the information space (as a means of counter-propaganda to Russian documentary content).

In the work theoretical and practical methods are used. Particularly, the typological, comparative methods, deduction, induction and analysis. Among the practical – monitoring and surveys.

We achieved such results: we studied the theoretical foundations of the phenomenon of narrative strategies and their integration into documentary content. Examples of the use of narrative strategies in documentaries from the RT TV channel and the YouTube channel "Stas ay kak prosto" are considered. The role of narrative strategies in the activities of modern documentary journalists and the peculiarities of their use in Ukrainian and Russian documentaries are determined.

Keywords: narrative strategies, documentary, priming, framing, propaganda, narrative regulation.

**Декларація академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я _____, студент(ка) _____ курсу,
форми навчання _____, факультету _____,
спеціальність _____, адреса електронної пошти _____,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему
« _____ »

відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____

Дата _____ Підпис _____ ПІБ(науковий керівник) _____